

ΕΓΓΕΤΗ-ΙΠΙΓ

ΣΤΑΡΙΓΕΙΡC BYZANTINE GARDEN

ΕΤΟC Β'

ΔΩΣΗΜΑ | 1925

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΟΜΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΡΙΣΙΩΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.
ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

E.Y.A της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΛΕΩΝ — ΜΑΝΟΥΗΑ ΜΑΚΡΟΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΒΕΛΛΑΣ.
ΚΑΛΟΣΠΙΤΗΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΛΑΡΙΣΣΗΣ.
ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ.

Εἰς τοὺς καταλόγους ἐπισκόπων τῆς Ἡπειρωτικῆς Βελλᾶς¹⁾ ἀναγραπτέος δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΓ' αἰώνος ἀρχιερατεύσας Μανουήλ, δὲ διὰ τοῦ θείου μὲν βαπτίσματος Λέων, τὸ ἐπώνυμον δὲ Μακρός.²⁾ Τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα, δὲν ἀπλῶς μνημονεύει δὲ Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, αὐτὸς Κουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, ως ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοπον

¹⁾ Ἐν ἀναγραφαῖς μετονομασθέντων τόπων ἡ Βελλά ταῦται πρὸς τὴν Φωνηήν· ίδε π. χ. *Th. L. Fr. Tafel, Constantinus Porphyrogennitus de provinciis regni byzantini*. Ἐν Τεβλίγη 1847, σελ. 21 (ὅπου Πελλά (?)=Βελλά, [Προβλ. *Hieroclis synecdemus*, rec. A. Burckhardt, σελ. 69, 122], Γ. A. Pöhl -- M. Ποιλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ιερῶν κανόνων, τόμ. Ε'). Ἐν Ἀθήναις 1855, σελ. 496 Σπ., II Λάμπρου, «Νέος Ἐλληνομνήμων», τόμ. ΙΕ' (1922), σελ. 406 (=A. Burckhardt, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 63, 37α), ὅπου Φωνηική=Φωνική. *G. Parthey, Hieroclis synecdemus*, σελ. 318, 121 (ὅπου Πελλά=Βελλά).

Ἐν τῷ πραγματείᾳ ταύτη ἔννοείται πάντοτε ἡ Ἡπειρωτική Βελλά, τοῦτο κρίνω ἀναγκαῖον ἴδιαιτέρως νὰ ἔξαρω, καθ' ὃντος ἔχομεν καὶ ἐπισκοπὴν Βελλᾶς ὑπαγορένην ταῖς Νέαις Πάτραις τῆς Ἐλλάδος. ἀναφερομένην δὲ ἐν τῇ τάξει πρωτοκαθεδρίας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 1371, ἡτις προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Μανουήλ Κομνηνοῦ (ίδε *H. Gelzer, Ungeduckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum* [= III Abt der Abhandl. der philosophisch philologischen Classe der Bayer. Akademie der Wissenschaften, Bd. XXI, 1897 – 1901] σελ. 585, 17). Βελ(λ)ᾶ καὶ χωρίον τῶν Καλαβρύτων ἐν τῷ ἀλλοτε δίμηφ Φελλόης (Προβλ. II. A. Κομνηνοῦ. Λακωνικά, ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 191). συνοικισθέν, κατὰ τὰς καρδίσσεις παρ' ἀποίκων, ἐκ τῆς Ἡπειρωτικῆς Βελλᾶς καὶ συγνά μνημονευόμενον κατὰ τοὺς τελευταίους αἰώνας (ίδε π. χ. *Pier' Antonio Pacifico, Breve descrizione corografica del Peloponneso o' Morea*, ἐν Βενετίᾳ, ἔκδ. 1704, σελ. 123).

²⁾ Παρὰ *M. Lequien (Oriens Christianus*, τόμ. B', ἐν Παρισίοις 1740, σελ. 144) κεῖται ὁ Μανουήλ Βελλᾶς καὶ δῆ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατωτέρῳ μνημονευομένου ἡμειώματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ B'. Παρὰ *Willsch (Handbuch der kirchlichen Geographie und Statistik*, ἐν Βερολίνῳ 1846, τόμ. A' σελ. 124, τόμ. B' σελ. 353) ἔλλείπει ὁ Μανουήλ Βελλᾶς· οὗτος ἀναγράφεται παρὰ II. *A[ρχαντινό]*, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμ. B', ἐν Αθήναις 1857, σελ. 30, ἐκ πηγῆς μὴ μιημονευομένης καὶ δῆ τῷ 1233. — Ηερὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Βελλᾶς κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα αἰώνας ίδε ἐπ' ἐσχάτων τὸ σημείωμα τοῦ Σπ. II. Λάμπρου, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, τόμ. ΙΔ' (1917–20) σελ. 408.

Βελλᾶς,¹⁾ μανθάνομεν κατ' ἔξοχὴν ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ σοφοῦ καὶ ἀξίου Ἰωάννου Ἀποκαύκου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου. Ἐχει δῆδη ἐκδοθῆ²⁾ ἐπιστολή, δι' ἣς ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος μετὰ τιμῆς καὶ φιλικότητος καθιστᾶ εἰς τὸν Δημήτριον Χωματιανὸν γνωστόν, ὅτι οἱ μὲν περὶ αὐτὸν ἐπίσκοποι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σύγοδον τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἔχέλεξαν, αὐτὸς δέ, διὰ προκαθήμενος τῆς καθ' δλου Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἐνέκρινε τὸν Μανουήλ Μακρόν, τέως χαρτοφύλακα Ἀχρίδος, ὃς ἐπίσκοπον Βελλᾶς, καὶ κατὰ τὰς ὀμνηθεῖσας ἔξαιτεῖται, ὥπος ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ἀποδεχθῆ τὸ γενόμενον καὶ χειροφετῆσῃ τὸν ἐκλεγέντα τῆς ἐν Ἀχρίδι ὑπηρεσίᾳς. Ἡ βραχεῖα μέν, ὅλλα τὰς σχέσεις Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἐπαρκῶς χαρακτηρίζουσα ἐπιστολὴ ἐπανεκδίδεται ἐνταῦθα καὶ διῇ μετὰ νέαν ἀντιβολὴν πρὸς τὸν κώδικα τοῦ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου,³⁾ ἐν φ καὶ μόνῳ αὐτῇ, κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε γνωστά, παραδέδοται:

[Ιωάννου Ἀποκαύκου] πρὸς τὸν Βουλγαρίας
(Φυλ. 54^a)

† "Ορα κάν τούτῳ, μακαριώτατε⁴⁾ δέσποτα, τὸ πρὸς τὴν σὴν μεγάλην ἀγιωσύνην τιμητικὸν καὶ ἐμοῦ, τοῦ σοῦ Ναυπάκτιου ποιέ, καὶ τῆς ὧν⁵⁾ ἐμὲ ἀγίας ἐν Χριστῷ ἀδειφέτητος· τῆς γὰρ ὧν⁶⁾ ἡμᾶς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Βελᾶς χηρευσάσης καὶ ψήφου προβάσης, ἐμνήσθησαν ἐν ταύτῃ τοῦ θεοφιλεσιάτου

¹⁾ I. B. Pitra, Analecta sacra et classica spicilegio solesimensi, τόμ. Z (= Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena). Ἐν Παρισίοις 1891, σελ. 366—367.

²⁾ Υπὸ A. Παπαδοπέλου Κεροφέως, «Συμβολὴ εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος» ἐν τῷ πανηγυρικῷ τόμῳ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ B. N. Λαμάνσκη (=Sbornik Statej Posvjaščennych Lamanskomu). Μέρος Α'. Ἐν Πετρουπόλει 1907, σελ. 227—230. ἀριθ. 4 (σελ. 237—8). — Πρβλ. Matthias Wellnhofer, Johannes Apokaukos, Metropolit von Naupaktos in Aetolien (c. 1155—1233). Sein Leben und seine Stellung im Despotate von Epirus unter Michael Doukas und Theodoros Komnenos. (Münchener Dissertation). Freising 1913, σελ. 35. II. K. Πολάκης ἐν τῷ «Νέα Σιών», τόμ. III' (1923) σελ. 462.

³⁾ Νοητέος δὲ ἐκ τῆς μονῆς Σινᾶ εἰς τὴν ἄλλοτε Δημοσίαν Αὐτοκρατορικὴν λεγομένην Βιβλιοθήκην τῆς Πετρουπόλεως διὰ τοῦ Πορφυρίου Οὐσπένοντος περιελθὼν κῶδιξ Graecus 250. Τοῦ σκούπαιον τούτου κώδικος θέλομεν ἀλλοχαῖ δημοσιεύσει διεξοδικήν περιγραφήν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἴδε τὴν περιγραφὴν τοῦ V. G. Vasiljevskij ἐν τῷ Δ' παραφήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πετρουπόλεως διὰ τὸ ἔτος 1883. Ἐν Πετρουπόλει 1885.

⁴⁾ Περὶ τοῦ Μακαριώτατος ἐν τῷ χορῷ τοῦ θρόνου Ἀχρίδος ἐπὶ Δημητρίου Χωματιανοῦ ἴδε H. Gelzer, Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden. [=Des XX. Bandes der Abhandlungen der philologisch-histo-

ον χαριοφύλακος καὶ Μανουὴλ τοῦ Μακροῦ.¹⁾ Καὶ διῆται μέρις τιμῶντες οὗτων μέγαν Βουλγαρίας καὶ μεγαλύνοντες, τὴν ψῆφον ἐπ' αὐτῷ ἔξηρέγκαμεν, ἡ δὲ σὴ μεγαλειώτης,²⁾ οἶμαι, ὡς διαδέξεται τὸ γερόμερον καὶ τῆς ἴδιας ἀπολύσει τὸν ψηφιοθέντα χνοός, εὐκλειαν οἰκείαν λογισαμένη τὴν τοῦ ὅπλος προκοπήν, ὅτι καὶ μεγαλειώτης πατέρων ἡ τῶν νιῶν εὐδοκίμησις. Χαρίζου ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῖν πολυχρόνιος.

'Εξ ἀνεκδότων δέ μέχρι τοῦτο καταλοίπον τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαάκου καὶ δὴ ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς τούτου πρὸς ἀνδρυμον μητροπολίτην Λαρίσοης καὶ ἐκ συνδικοῦ γράμματος τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαάκου ὡς Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ τὸν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, ἀτίνα γνωρίζει ἐκ τοῦ κάθηδρας τοῦ Ἰσαὰκ Μεσολογαμίτου,³⁾ ἐν ᾧ ἔκεινη μὲν κατέχει τὰ φύλλα 48^α—48^β, τοῦτο δὲ τὰ φύλλα 48^β—49^β, μανδάνομεν ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις περὶ τοῦ Λέοντος (μετὰ ταῦτα Μανουὴλ) Μακροῦ πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα. Τὸ προμνημονευθὲν

rischen Classe der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften № V.]
Ἐν Λειψίᾳ 1902, σελ. 17, 181.

¹⁾ Ο. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 228, ἔξελαβεν ἐνταῦθα τὸ Μακροῦ γενικὴν ἐξ ὀνομαστικῆς Μακρῆς. 'Ἐν τούτοις ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς κειμένοις, ἐν οἷς οὗτος ἀναφέρεται καὶ περὶ ὃν γίνεται κατωτέρῳ λόγος, ἐπωνυμεῖται πάντοτε Μακρός. Ἐπώνυμον Μακρός π.χ. παρὰ Fr. Trinchera, Syllabus graecarum membranarum (ἐν Νεαπόλει 1865) σελ 468 (τῷ 1269), Miklosich—Müller. Acta et Diplomata, τόμ. Δ' σελ. 270 (τῷ 1283), 280 (τῷ 1387), L. Petit—B. Korablev, Actes de Chilandar (=Actes de l' Athos V, παράρτημα Α' τοῦ 10^{ου} τόμου τῶν «Vizantiskij Vremennik», Ἐν Πετρούπολει 1915, σελ. 95 κ. ἐ. στίγ. 179, 248, 316, 325, 339, 342 (περὶ τὸ 1318), M. Vogel—V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance (ἐν Λειψίᾳ 1909) σελ. 81; Γεώργιος Μακρός, βιβλιογράφος ΙΔ' αἰώνος, φιλοκονήσας ἐπὶ μέρον τὸν καθ. Laur. 6,2, tom. I. 85), Mingarelli, Graeci codices apud Nanios Patricios Venetos asservati (Bononiae 1784) σελ. 475. Ἐπὶ μολυβδούσιοι δημοσιευθέντος ὅποι K. M. Κωνσταντοπόλεων ἐν Journal international d' archéologie numismatique, τόμ. Θ' (1906) σελ. 140 ἀριθ. 662α, ἀναγνωστέον πιθανῶς Θεοδώρου [τοῦ οὗ Μακρός] (ἀντί: Μ[ακρός]). Θεόδωρος ὁ Μακρός πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Ἐλλάδος είναι γνωστὸς ἐκ μολυβδούσιοι τοῦ Ι', πιθανῶς, αἰώνος. παρὰ G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin (ἐν Παρισίοις 1884) σελ. 166 (πρβλ. καὶ σελ. 675, ὅπου τὸ ἐκώνυμον τοῦτο ιδίων ἀπιθάνως: Μάκρος ὁ τύπος οὗτος είναι γνωστὸς ὀπωσδήποτε καὶ ἐκ πατέρων καὶ τοῦ Δ' αἰώνος μ. Χ., πρβλ. Fr. Preisigke, Namenbuch. Heidelberg 1922, σελ. 203). Ἐν Ἀγίῳ Όρει μονὴ τοῦ Μακροῦ (ἰδὲ π.χ. L. Petit—B. Korablev, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 614). Ἐν Χιώ τοπωνυμίαι τοῦ Μακροῦ καὶ οἱ Μακροί (Πρβλ. Γ. Ζαΐστα, Ἰστορία τῆς Χίου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1821—23, Μέρος Α' σελ. 583, 98, 380, 455 κ.έ., Μέρος Β', σελ. 151).

²⁾ Πρβλ. H. Gelzer, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 18.

³⁾ Πρβλ. V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 14.

συνοδικὸν γράμμα, ἐν φ δ Λέων Μακρός προβαίνει καὶ εἰς μερικὴν βιογράφησιν τοῦ ἴδιου αὗτοῦ προσώπου, τολμῶ νὰ χαρακτηρίσω ὃς πολύτιμον μνημεῖον, παρέχον εἰς ἡμᾶς ἔξαιρετα στοιχεῖα πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐν τῇ χριστιᾷ Ἑλλάδι κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΓ' αἰῶνα. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Ἰσαὰκ Μεσοποταμίτου φέρει τὸ συνοδικὸν γράμμα ἐπὶ κεφαλῆς τὴν χρονολογίαν «Μηνὶ Ιουνίῳ Ἰνδικτιῶνος ιε'». Ἐχομεν λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐν τῷ καθημερινῷ βίῳ τῶν Βυζαντινῶν σύνηθες φαινόμενον, καθ' δ ἡ χριστιανικὴ διήλωσις τῆς Ἰνδικτιῶνος, οὐχὶ τοῦ ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου λογιζομένου ἔτους, θεωρεῖται ὡς τὸ κατ' ἔξοχὴν μέσον χρονολογήσεως τῶν γραμμάτων. 1) Ὁ χωαδήποτε κατέχομεν ἀσφαλεῖς ἐνδεξεῖς, δπως ὁρίσωμεν τὸ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ἔτος, τὸ συμπλέτον πρὸς τὴν ιε' Ἰνδικτιῶνα, καθ' ἣν συνετάχθη τὸ περὶ οὐδὲ λόγος συνοδικὸν γράμμα. Ἐπειδὴ τοῦτο, ὡς ἐκ τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἐξάγεται, ἐξετέθη μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Δατίνων κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρέπει νὰ προσγραφῇ εἰς τὸ ἔτος 1212, μῆνα Ιούνιον. Διότι τὸ ἔτος τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀλλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Δατίνων τὸ συμπλέτον πρὸς ΙΕ' Ἰνδικτιῶνα. Καὶ ἡδύνατο μέν τις νὰ ὑποθέσῃ, διτὶ τὸ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου ἐξετέθη κατὰ Ιούνιον τοῦ 1227, δπερ εἶναι τὸ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Δατίνων δεύτερον ἔτος τὸ συμπλέτον πρὸς τὴν ΙΕ' Ἰνδικτιῶνα καὶ συνάμα πρὸς τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον, καθ' ἣν δ Ἱωάννης Ἀπόκαυκος προίστατο τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοιαύτην χρονικὴν ἀναγωγὴν τοῦ συνοδικοῦ γράμματος ἀντίκεινται ἐσωτερικοὶ λόγοι, περὶ ὧν γίνεται κατωτέρω λόγος (σελ. 138). Τὴν δ' ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀνώνυμον μητροπολίτην Λαρίσσης, ἐν ἣ γίνεται πάλιν λόγος περὶ τοῦ Λέοντος Μακροῦ, ἀπηύθυνεν δ Ἱωάννης Ναυπάκτου προφανῶς βραχὺ πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ σχετικοῦ συνοδικοῦ γράμματος (μετὰ τὴν 4ην Ιουνίου 1212. Πρεβλ. κατωτέρω, σελ. 136).

Μετὰ τὸν χρονολογικὸν τοῦτον καθορισμὸν τῶν πηγῶν, ἀς παρακολουθήσωμεν τὰς τύχας τοῦ Λέοντος Μακροῦ, συμφώνως μάλιστα πρὸς τὰς ἐν τῷ σχετικῷ συνοδικῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων περιεχομένας αὐτοβιογραφικὰς δηλώσεις τοῦ ἀνδρός. Ο Λέων Μακρός διολογεῖ ὡς πατρίδα αὐτοῦ τὸν Χονδρόν. Βεβαίως τὸ πόλισμα τοῦτο, ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου

¹⁾ Πρεβλ. ἐπ' ἑσχάτων Paul Maas, Griechische Paläographie [=Gerecke - Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft I. 9.3 Aufl.]. Ἐν Αειφρίᾳ 1924, σελ. 74, παράγρ. 11.

ἀρσενικῶς φερόμενον καὶ γραφόμενον, ὡς ἀνωτέρῳ γράφεται, δὲν ἔχει τι τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἐν τῇ Εὐρυτανίᾳ, ἐν τῷ ἄλλοτε δῆμῳ Ἀγραίων, κείμενον χωρίον Χρύσου, ἀλλὰ ταῦτα στέον πρὸς τὸ παρὰ τοὺς Δελφοὺς καὶ σήμερον ἀνθηρὸν καὶ ἐκ τῆς δημιώδους ἡμῶν ποιήσεως¹⁾ περιώνυμον Χρυσό. Τοῦτο, ἴδρυμένον κατὰ τὴν ἀρχαίαν Κρίσ(σ)αν ἢ Κύ(ι)ρραν²⁾ (παρετυμολογικῶς³⁾ ἐκ τοῦ Κρίσου ἢ Χρυσάς—Χρυσό)⁴⁾ ἔσχε καὶ κατὰ τοὺς μέσους αἰώνας ἀκμήν τινα, φαίνεται διαρκῶς κατεργημένον καὶ ἀναφέρεται καὶ ὡς ἐπισκοπή.⁵⁾ Καὶ περισσότερα μνημεῖα⁶⁾ μαρτυροῦσι περὶ τῆς κατὰ τὴν μεσοχρόνιον περιοδὸν σχετικῆς ἀκμῆς τοῦ Χρυσοῦ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν χώρας, ἐν μεγάλῃ ἀκτῖνι λαμβανομένης. 'Η δὲ ἐκ τῶν χρόνων Λέοντος Γ' (716-741) προερχομένη ἀναγραφὴ ἐπισκοπῶν, ἡ περισσείσα ἐν τῷ Παρισινῷ κώδικι Reg. 1557A ἀναφέρει καὶ ἐπισκοπήν: 'Αμπισύρας—'Αντικύρας.⁷⁾ Ο Καισαρείας Ἀρέθας, βραχὺ μετὰ Ἀπρίλιον τοῦ 932, εἰς Λουκιανοῦ νεκρικὸν διάλογον Κράτητος καὶ Διογένους ἀναφέρει: «*Η δὲ Κίρρα ὅρος δξὺ θατὰ τὴν Φωκίδα, δπον νῦν τὸ Χρυσόν φασιν.*»⁸⁾ 'Ἐν ἀναγραφαῖς δὲ τῶν πόλεων «δοσαι μετωνομάσθησαν ἐξ ὑπερδον» φέρεται: «Δελφοί, τὸ νῦν Χρυσός καὶ Σόλων⁹⁾ [=Σάλωνα ἡ "Αμφισσα,] (κατ' ἄλλην γραφὴν Χρυσοοσόλων.¹⁰⁾ 'Ἐν τῷ διεξοδικῷ βίφ τοῦ δοσοῦ Λουκᾶ «τοῦ ἐν 'Ελλάδι κειμένου» (περὶ

¹⁾ Πρεβλ. π. χ. τὰ ἔσματα τῆς Μαρίας Πενταγιώτισσας.

²⁾ 'Ιδε τὸ ἀρθρὸν τοῦ Pieske ἐν Pauly-Wissowa-Kroll, Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Τόμ. κβ', σελ. 1887.

³⁾ Ημβλ. ἐπ' ἑσχάτων Λέσια Ἀρεθανίη [=A. Πάλλη], Κούφια καρύδια. 'Ἐν Λιβερπούλ 1915, σελ. 381.

⁴⁾ Πολλάκις γράφεται Χρισσόν (Πρεβλ. π.χ. Στατιστικὴ τῆς 'Ελλάδος. Πληθυσμὸς 1879. 'Ἐν Ἀθήναις 1881. Μέρος Γ', σελ. 134, ἀριθ. 3828, σελ. 183).

⁵⁾ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας Χρυσοῦ πραγματεύομαι διεξοδικῶς ἐν δημοσιευθησομένῃ μελέτῃ περὶ τῶν Χριστιανικῶν Δελφῶν.

⁶⁾ Πρεβλ. π. χ. H. N. Ulrich, Reisen und Forschungen in Griechenland. 'Ἐν Βερμῇ 1840-1863. Μέρος Α', σελ. 10, 16 κ. ἐ. Μέρος Β', σελ. 307

⁷⁾ H. Celzer ἐν τῇ «Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie» τόμ. ΑΕ' (1892, σελ. 422, 435).

⁸⁾ H. Rabe, Scholia in Lucianum. 'Ἐν Λειψίᾳ 1906 σελ. 262. Πρβλ. Σ. B. Κονγκά, 'Ο Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, 'Ἐν Ἀθήναις 1913, σελ. 60 ὥσπ. 7.

⁹⁾ Th. L. Fr. Tafel, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 21. Γ. A. Pállη καὶ M. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ιερῶν κανόνων, τόμ. Ε'. 'Ἐν Ἀθήναις 1855, σελ. 496. Σπ. Π. Λάμπρου, «Νέος 'Ελληνομνήμων» τόμ. ΙΓ'. (1922) σελ. 406. Πρεβλ. G. Parthey. "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 813, 50.

¹⁰⁾ Ιεροκλέους, Συνέκδημος, ἔκδοσις Burckhardt, σελ. 64, 50. Πρεβλ. καὶ τὸν ὥν: ἀριθ. 39 (Φ. 279α-281β) κώδικα τῆς συλλογῆς Πολλάνη (ἰδε: Σπ. Π. Λάμπρου. «Νέον 'Ελληνομνήμων» τόμ. ΙΓ', 1909, σελ. 487) Πρεβλ. καὶ Νίκου Α. Βέη, Beiträge zur Kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neueren Zeit [S. A aus «Oriens Christianus», N. S. Bd. IV]. 'Ἐν Λειψίᾳ 1915. σελ. 239.

τὰ 946—9) ¹⁾ ἀναφέρεται πλέον ἡ ἄπαξ τὸ Χρυσόν: «οἱ... τοῦ θείου Λουκᾶ πρόδυοι [τὰς συνεχεῖς ἐφόδους τῶν ἐκ τῆς "Ἄγαρ οὐ φορητάς εἶναι νομίσαντες ἔξι Αλγίνης] κατὰ τὴν τῆς Φωκίδος εἴτε' οὖν τοῦ Χρυσοῦ μεταβάντες ἐπαρχίαν... τὰς τῆς παροικίας σκηνὰς ἐπήξαντο», «μοναχός τις εὐνοῦχος, τῆς μὲν τῶν Παφλαγόνων δρμώμενος χώρας, Κοσμᾶς δὲ καλούμενος καὶ πρὸς Ἰταλίαν ἐψήσας ποιούμενος, ὃς ἡδη τὰ τοῦ Χρυσοῦ κατείληφε μέρη...». ²⁾ Συμφώνως πρὸς τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω χωρίων τὸ δνομα τοῦ Χρυσοῦ ὑπέστη κατὰ τοὺς μέσους αἰώνας ἐπέκτασιν, καταστὰν καὶ δνομα ἐπαρχίας ὅλης. Εκ δὲ τῆς ιστορίας τῆς Νορμανδικῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τὸ ἔτος 1147 εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ κατὰ τὸ Χρυσὸν χώρα κατελήφθη ὑπὸ τῶν Νορμανδικῶν ἐκείνων ἀλοσπασμάτων, ὃσα δ ὅτολος ἀπεβίβασεν εἰς τὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τὰς παραιτέρω ἐπιχειρίσεις. ³⁾

'Ἐν Χρυσῷ, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ὁ Λέων Μακρός ὡς παιδίον, «τῆς ἥλικίας ἔι τοις ἀγέλειαν», ἐφοίτησε χάριν σπουδῆς παρὰ μαθητῶν, ἢτοι διδασκάλῳ, βιβαίῳς τῶν πρώτων λεγομένων γραμμάτων. 'Αλλ' ὁ διδάσκαλος ἐφέρετο τραχὺς «διὰ τὰ μαθήματα» πρὸς τὸν νεαρὸν Λέοντα Μακρόν, διὰ τοῦτο οὗτος ἔφυγεν ἐκ τῆς πατρίδος, ἥλθεν εἰς Κόρινθον καὶ προσφειώθη «τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἐκείνῳ τῷ Χρυσοβέργῃ... καὶ ἦν ὑπ' ἐκείνου ταπείμενος καὶ ὑπηρετῶν ἐν τοῖς γράμμασι». 'Αλλ' ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχε τότε κληρικός τις τῆς Μητροπόλεως, 'Άγιοαγαθίτης καλούμενος, πρωτοαναγνώστης («τοῦ τῶν ἀναγνωστῶν ἐξάρχων χοροῦ»), ἔγγαμος καὶ πατήρ θυγατρὸς δινόματι Εἰρήνης. 'Ο 'Άγιοαγαθίτης, ἀνήρ ἐπιτήδειος, πονηρὸς καὶ καιροσκόπος, διενοήθη, ὅτι δ νεαρὸς Λέων Μακρός ἤδυνατο νὰ εἶναι δ ἀρμόζων σύζυγος διὰ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Εἰρήνην, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὃσον οὔτος, λόγῳ τῆς εὐστομίας, καλλιγραφίας καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ προτερημάτων, κατὰ κοινὴν γνώμην ἐπιστεύετο, ὅτι ἀνδρούμενος ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἥθελε προκέψει. Δι' δ ὁ Κορίνθιος κληρικὸς μετῆλθεν ἀπάτην καὶ ὑπεποίησετο τὸν νεαρόν, ὑπεξούσιον, καὶ ἐν Κορίνθῳ ἀπρονόητον Λέοντα Μακρόν, δ ὅποιος

¹⁾ Ή παρὰ τῶν Βολλανδιστῶν (*Bibliotheca hagiographica Graeca*, ἔκδ. β', ἐν Βρυξέλλαις 1909, σελ. 189) παραδεδεγμένη χρονολογία.

²⁾ Γεωργίου Π. Κρέμου, Προσκυνητάριον τῆς ἐν τῇ Φωκίδι μονῆς τοῦ θείου Λουκᾶ τοπτίκλην Στειριώτου, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1874, σελ. 26, 53 (πρβλ. σελ. κς', μ' μηνί, ἐπίσης σελ. 132, 167 κ.ε.).

³⁾ 'Ιδε E. Caspar, Roger II (1101-1154) und die Gründung der normannisch-sizilianischen Monarchie. Innsbruck 1904, σελ. 381. F. Chalandon, Les Comnènes. Jean II Comnène (1143-1180). Ἐν Παρισίοις 1912, σελ. 319 καὶ τὰς αὐτόθι ἀναγνωρισμένας πηγάς (προσθετέα καὶ ἡ «Σύνοψις Χρονική» παρὰ K. N. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη τόμ. Ζ', σελ. 228).

πλανηθεὶς οὕτως ἀσυνειδήτως ἔγραψε καὶ σιγνογραφικὸν γράμμα «ώς δῆθεν ἐπὶ γαμικῷ συναλλάγματι» μετὰ τῆς Εἰρήνης, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγιοαγαθίτου. 'Αλλ' ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὸν πατέρα καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Λέοντος Μαχροῦ, οἱ δποῖοι ἐν πρώτοις ἐλθόντες εἰς Κόρινθον ἀπήγαγον κρυφῶς εἰς Χρυσὸν τὸν νεαρὸν ἡπατημένον, βραδύτερον δὲ κοινῇ μετ' αὐτοῦ μετέβησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρὰ τοῦ τότε οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου ἔλαβον γράμμα πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου, δι' οὗ διετάσσετο ἡ ἀκυρότης τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος ὡς καὶ ἡ κανονικὴ τιμωρία τοῦ Ἀγιοαγαθίτου καὶ τοῦ ταβελλίωνος, τοῦ παρα τὰς νομίμους προϋποθέσεις συντάξαντος τὸ γαμικὸν συναλλάγμα. Τοῦτο κατὰ πατριαρχικὴν ἀπόφασιν ἐκηρύχθη ἀκυρόν, διότι κατὰ τὴν σύναψιν αὐτοῦ ὁ γαμβρός, ὁ Λέων Μαχρός, ἦτο παδίον ἄνδρον καὶ ὑπεξούσιον, πρᾶγμα, ὡς γνωστόν, καὶ κωλῦτον τὴν νόμιμον σύναψιν γάμου καὶ τὴν διάλυσιν συναφθέντος γάμου ἐπιτρέπον. Κατὰ τὰ ἐπικρατῶντα παρὰ τοῖς Βυζαντίνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμέσοις ἐπιγόνοις αὐτῶν, νόμιμος ἡλικία γάμου ἐθεωρεῖτο διὰ μὲν τὰ ἀρρενα τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος συμπεπληρωμένον, διὸ δὲ τὰ ὑῆλεα τὸ δωδέκατον ἔτος ἐπίσης συμπεπληρωμένον, ἀν καὶ ἐν ταῖς σχετικαῖς πηγαῖς ὑπάρχει διαφωνία τις,¹⁾ τοῦλάχιστον κατὰ τὸ φαινόμενον, περὶ τῆς πρὸς νόμιμον καὶ ἔγκυρον γάμον ἀπαιτουμένης ἡλικίας καὶ ἡ παράβασις τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν διατάξεων ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν εἰς γάμον συναπτομένων προσώπων φαίνεται συχνὴ καὶ δῆ κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς Ἀλώσεως χρόνους.²⁾ Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὅτε Λέων ὁ Μαχρός ἐστεργέζε παραπλανηθεὶς τὸ μετὰ ταῦτα ἐπισήμως ἀκυρωθὲν γαμικὸν συναλλάγμα μετὰ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, ἦτο ἡλικίας κάτω τῶν δεκατεσσάρων ἐτῶν συμπεπληρωμένων.

¹⁾ Προβλ. *J. Zhishman*, Das Ehrerecht der orientalischen Kirche. 'Ἐν Βιέννῃ 1864 σελ. 201 κ. ἐ.. *Giannino Ferrari*, Diritto matrimoniale secondo le Novelle di Leone il Filosofo. ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΙΗ' (1909) σελ. 170 κ. ἐ.. *P. K. Πολάκης*, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 464 κ. ἐ.

²⁾ Προβλ. *Níκον A. Βέη*, «Ὑπῆρχε Jus primae noctis παρὰ Βυζαντίνοις;» ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΚΑ' (1912) σελ. 169 κ. ἐ. Τὴν ἀνηβότητα τονίζει ὁ Ιωάννης Ἀπόκοντος κατ' ἔσοχήν ὡς αἰτίαν διαζυγίου ἰδε π. χ. *Sophrone Pétri-dès*, Jean Apokaukos lettres et autres documents inédits ἐν «Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople» τόμ. ΙΔ' (1909) σελ. 17 [=85] κ. ἐ. 22 [=90], *A. Παπαδοπούλου Κεραμέως*, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας τόμ. Δ', ἐν Ιερουσαλεὶ 1897, σελ. 119, καὶ κώδικα τοῦ Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου, φυλ. 24α-β, 25 α-β κ. λ. [=G. V. Vasiljevskij], «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 9. Προβλ. καὶ τὴν διάταξιν τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου παρὰ *Pállη-Ποτάρη*, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ» τόμ. Ε', σελ. 32 κ. ἐ. καὶ τὸ Κυπριακὸν γράμμα παρὰ *Σπ. ΙΙ. Λάμπρωφ*, «Νέος Ἐλληνομυῆμον» τόμ. ΙΕ' (1921) σελ. 156 κ. ἐ, ἀριθ. 22, κλ. κλ. κλ.

*Ο πατριάρχης Γεώργιος Ξιφιλίνος, ὁ δούλος ἡκυρώσει τὸ παρὰ τοὺς νόμους γενόμενον γαμικὸν συνάλλαγμα, κατέσχε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ἀπὸ 13ης Σεπτεμβρίου 1191 μέχοι Ιουνίου 1199.¹⁾ Καὶ ἀν θελήσωμεν νὰ δεχθῶμεν, δτὶ ὁ Λέων Μακρός καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρανόμου γαμικοῦ συνάλλαγματος προσέτρεξε μετὰ τῶν ἴδίων συγγενῶν εἰς τὸν πατριάρχην Γεωργίου Ξιφιλίνον καὶ δτὶ τοῦτο ἐγένετο κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς πατριαρχείας αὐτοῦ, καὶ ἀν πάντα ταῦτα θελήσωμεν νὰ δεχθῶμεν, κατ' οὐδένα τρόπον εἰδεν ὁ Λέων Μακρός τὸ φῶς τῆς ἡμέρας πρὸ τοῦ ἔτους 1170. Τὸ χρονολογικὸν τοῦτο δριον εἶναι ἀπαραίτητον διά τινα σῆμεῖα τῆς περαιτέρῳ ἡμῶν ἐκθέσεως.

Κατὰ τὴν πατριαρχικὴν διάταξιν ὁ Ἀγιογαθίτης καὶ ὁ συντάξας τὸ παράνομον γαμικὸν συνάλλαγμα ταβελλίων ἐφυλακίσθησαν πρὸς αωφρονισμόν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Λέοντα Μακρὸν δὲν ἡρκέσθησαν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν πεπραγμένα, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς αὐτὴν προσέτρεξαν καὶ εἰς πολιτικὰ δικαστήρια καὶ κατ' ἀπόφασιν αὐτῶν Ἑλλαβον παρὰ τοῦ Ἀγιοαγαθίτου ἀσφαλὲς γράμμα, δι' οὖν οὗτος, καίτερ ἄκων, τὸν ἐπιδιωκόμενον γαμβρόν, τὸν Λέοντα Μακρόν, ἐκήρυξεν ἐλεύθερον παντὸς δεομοῦ ὑποχρεώσεως πρὸς τὴν θυγατέρα Εἰρήνην. Άι φροντίδες τῶν περὶ τὸν Λέοντα Μακρόν, δπως οὗτος δι' ἀσφαλῶν γραμμάτων ἀπαλλαγῇ τελείως τῶν παρακολουθημάτων τοῦ ἐν τῇ παιδικῇ αὐτοῦ παραπλανήσει συνομολογηθέντος γάμου ἡσαν βεβαιώς εὔλογοι: διότι ὁ Λέων Μακρός προωρίζετο τυχὸν καὶ δι' ἀνώτερα Ἱεραρχικὰ ἀξιώματα, ἀτινα εἰς ἔγγαμον, κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὰ καθεστῶτα, εἶναι ἀπρόσιτα. Καὶ δὲν γνωρίζομεν μὲν τὰ καθ' ἔκαστον τῆς ἐκκλησιαστικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Λέοντος Μακροῦ ἐν ὅλοσχερίᾳ, ἀλλ' οὗτος κατὰ Ιουνίου τοῦ 1212, δτε δῆλον δτὶ συνετάχθη τὸ ἥδη πολλάκις μνημονευθὲν συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, εἰχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐντιμοτάτου δικαίου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λασίσσης. Ὅπο τὴν ἴδιότητα ταύτην καὶ διὰ λόγους, οὓς ἀγνοοῦμεν, παρεπεδήμει ὁ Λέων Μακρός κατὰ Ιουνίου τοῦ 1212 ἐν Ναυπάκτῳ, δπότε κατέπλευσεν ἐκεῖ ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγα-

¹⁾ Η 18η Σεπτεμβρίου 1191 ὡς ἡμέρα προχειρίσεως τοῦ Γεωργίου Ξιφιλίνος εἰς οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔξαγεται ἐκ γράμματος ἐκδεδομένου παρὰ Α. Παπαδόπουλον Κεραμέως, 'Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας. Τόμ. Β'. 'Εν-Πετροπόλει 1894, σελ. 370 κ. ἔ. (σχετικὰ πραγματεύματα ἐν τῷ ἐκτυπουμένῳ ἔργῳ μου: Byzantinische Siegelbeschreibungen nebst einer Einführung in die Sigellehre und-Forschung des griechischen Mittelalters [=Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie N° 2.])

θίτου· ἡτοι αὗτη πολύσπορχος καὶ μελαψὴ τὸ πρόσωπον, οὐχὶ δὲ πλέον νέα, διότι αἱ τρύχες αὗτῆς περὶ τοὺς κροτάφους καθίσταντο ἥδη πολιαῖ. Ἐμφανισθεῖσα ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἔλεγεν, διτι γερὰ οὖσα ἐδέξατο ἐν Κορίνθῳ «μητείας καὶ λεορογύλας εὐχήν» μετὰ τοῦ Λέοντος Μακροῦ, καὶ ἐνόμιζε μέν, προσέθετεν ἡ Εἰρήνη, διτι οὗτος ἡ ἀπέθανεν ἥδη η διατρίβει ἐν τῇ Ἀνατολῇ αἰδί τὸν ἐκ τῆς Ματικῆς ἐπελεύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἐπιγενόμενον σκεδασμὸν καὶ ἄλλον ἄλλη καὶ τοὺς πολλοὺς ἀναδραμεῖν πρὸς Ἀνατολὰς διὰ τὸ ἐκεῖσε τοὺς *Ραμαιίους* ἐπιχρατεῖν», ἀλλὰ μαθοῦσα ἐπὶ τέλους, διτι δὲ ἀνὴρ αὗτῆς, δὲ Λέων Μακρός, ζῇ καὶ διατρίβει ἐν Ναυπάκτῳ καὶ τῇ περιοικίδι καὶ διτι εὐημερεῖ καὶ ἐπιφανῆς εἶναι, ἡναγκάσθη νὰ ἀναζητήσῃ καὶ εὗρῃ αὐτὸν ἵκαν ὡς οἰκεῖον ἄνδρα παρθενικὸν¹⁾ ἀνακαλέσασθαι καὶ ἐγκολπόσασθαι. Καὶ ταῦτα ἐπανελάμβανεν ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐνώπιον τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, ἐνεφάνισε μάλιστα καὶ γράμμα συντεταγμένον ἐν Κορίνθῳ κατὰ Μάϊον τοῦ 1212, καθ' ὃ ἐνόρκως παρὰ διαφόρων κληρικῶν τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου ἐβεβαιοῦτο, διτι αὕτη πράγματι κατὰ νόμους καὶ δι' ἱεροτελεστίας συνηψεν ἐπισήμως γάμον μετὰ τοῦ Λέοντος Μακροῦ· οὗτος δὲ ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἐνίστατο καὶ ἡτοι ἔτοιμος νὰ ἀποδεῖη ἐγγόραφως, διτι καὶ ἡ γυνὴ καὶ οἱ συντάξαντες ἐν Κορίνθῳ τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐμφανισθὲν γράμμα ἐψεύδοντο. Ο δὲ Μητροπολίτης Ναυπάκτου, δὲ τῶν κανόνων ἀριστος γνώστης καὶ εὐσυνείδητος τηρητῆς Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πρὸς ἐπίλυσιν τῆς παραδόξου ὑποθέσεως, ἀπῆγετο παρὰ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις περὶ τῶν καθ' ἱερωμένων κινουμένων ἐγκλημάτων, ἐπτὰ μάρτυρας, εὐσυνείδητους, ἀνεπιλήπτους κ.λ. δυναμένους νὰ ἐπιβεβαιώσωσι τὰ ὑπ' αὐτῆς λεγόμενα. Άλλη ἡ Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου δὲν εἶχε τοσούτους καὶ τοιούτους μάρτυρας, δι' ὃ καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡσύχαζε, μετά τινας δὲ ἡμέρας ἐμφανισθεῖσα καὶ πάλιν ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων δημοσίᾳ συνεδριάζοντος, ἐγένετο παλίγγλωσσος, διῆ-

¹⁾ Περὶ τοῦ ἐπιθέτου παρθενικὸς—η (=virginius—a), διπερ λέγεται περὶ ουδένων καὶ ἀπαντὶ μάλιστα ἐν παλαιοχριστιανικαῖς καὶ ιουδαϊκαῖς ἐπιγραφαῖς. Ιδὲ Otto Pelka, Alchristliche Ehedenkmäler (=Zur Kunstgeschichte des Auslandes Heft. V). Ἐν Στρασβούργῳ 1901, σελ. 16 κ. ἡ N. Müller-Nikos L. Bees, Die Inschriften der jüdischen Katakomben am Monte Verde zu Rom. Ἐν Λαζαρίᾳ 1910, S.—42, 173 κ. ἡ. Τὸ παρθενική, περὶ νύμφης λεγόμενον, κείται πολλάκις καὶ ἐν προκοπικώνοις τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (Ιδὲ π.χ. Ἐπ. Κ. Σταματίδην, Σαμακά, τόμ. Ε', ἐν Σάμφ 1891, σελ. 271· ἀνέκδοτα Ἀνδριακά προκεσύμματα τῶν τελευταίων αἰώνων παρά Δ. Σταματιάδη, μηχανικῷ ἐν Δρέσδῃ).

σχημιζομένη, διει κατ' ἀπάτην δπτικήν καὶ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀμυδρὰν δμοιότητα ἔξελαβε τὸν Λέοντα Μακρὸν ὡς τὸν ὑπ' αὐτῆς ἀναζητούμενον ἀληθῆ ἄνδρα, τὸν δποῖον ἥδελεν, ὡς ἐλεγεν, ἀνεύρει κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς. Οἶκοθεν ἐννοεῖται, διει γέλως ἄκρατος κατέλαβε τὸν συγκροτοῦντας τὴν περὶ τὸν Μητροπολίτην σύνοδον καὶ τὸν κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς παριστάμενον λαὸν ἐπὶ τῇ περιέργῳ παλινστροφίᾳ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, ἢ δποῖα ἐλεγχθεῖσα ψευδολόγις καὶ κακόβουλος εὐλόγιος ἀπεπέμφθη. Ἐν τούτοις ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Λέων Μακρός καὶ ἐπὶ συνόδου ἔξεθηκε τὰς ἐμπραγμάτους σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀγιοαγαθίτην καὶ τὴν θυγατέρα τούτου Εἰρήνην, ὡς καὶ ἡμεῖς αὐτὰς ἀνωτέρῳ συνωψίσαμεν, σκωπτικῶς μᾶλιστα παρέπεμψε τὴν Εἰρήνην εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ δῆμεν ἄνδρὸς αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Εἰρήνη ἔλαβεν ἐπὶ συνόδου τὸν λόγον, δπος ἐκφράσῃ τὴν λύπην αὐτῆς, διει ἡπατήθη ὡς πρὸς τὸν Λέοντα Μακρόν καὶ διει καὶ τὴν σύνοδον ἡνώχλησε. Ὁ δὲ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἀν καὶ ὁ Λέων Μακρός ὡς δικαῖος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης ἦτο ὑπερόριος κληρικός, ὥστε πᾶσα κατ' αὐτοῦ ὑπόθεσις ἐπρεπε νὰ ἐκδικασθῇ ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης, ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ἐκθέσῃ ἐν συνοδικῷ γράμματι τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν καὶ χάριν ἀσφαλείας νὰ ἐπιδώσῃ τὸ γράμμα εἰς τὸν Λέοντα Μακρόν, διότι ἔτυχεν ἡ κατ' αὐτοῦ καταγγελία τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ νὰ ὑποβληθῇ καὶ ἐνώπιον τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου τῆς μητροπόλεως ταύτης νὰ ἐκδικασθῇ. Ἀξιον ἴδιαιτέρας σημειώσεως είναι διει τὸ ἀνωτέρῳ, σελ. 128 μνημονευθὲν γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου ἦτο ἐκτεθειμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου τότε διατελοῦντος πατριαρχικοῦ Νοταρίου. «Καὶ προσήκατο — λέγει διει Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν τῷ σχετικῷ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Λέοντος Μακροῦ συνοδικῷ γράμματι — καὶ ἡ ἀκοὴ ἡμῶν τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ [ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γεωργίου Ξιφιλίνου ἀπολυθέντος] παπιακίου καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ἐκθεσιν κατεδέξατο, ἐοικνιαν ἀντικρὺς τοῖς ἐμοῖς διὰ τὴν κατὰ λέξιν οαφήνειαν καὶ τὸ περίστροφον τῆς ἐκθέσεως». Τὸ μαρτύριον τοῦτο είναι σπουδαῖον, δπος ἐγγύτερον δρίσωμεν χρονολογικῶς τὴν ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς γραφείοις ὑπηρεσίαν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, πρὸ τῆς προαγωγῆς αὐτοῦ εἰς Μητροπολίτην Ναυπάκτου. Ἡ δημρεσία αὐτῇ φαίνεται καὶ πολυετής καὶ ἐν φειρὰ δῆλη πατριαρχῶν κατέσχε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον.¹⁾ Ἐκ

¹⁾ Πρεβλ. καὶ δια περὶ αὐτῆς γενικῶς λέγει διει Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν γράμματι πρὸς Δημήτριον Χωματιανὸν παρὰ Α. Παπαδοπούλῳ Κεραμεῖ, «Συμβολὴ εἰς τὴν ιστορίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδος», «Ἐνθ. ἀνωτέρῳ, σελ. 247, 4-6.

τῆς πατριαρχείας τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ (1183—1187;¹⁾) προέρχονται, ώς φαίνεται, τὰ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ Σιναϊτικοῦ κώδικος 482 (1117) γνωστά μοι, ὅποιο χρονολογίαν «Μηρί μαῖρ Ε', ἡμέρα Τ', ἵνδικιῶνος Ε' (=1187), πρωτικά, ἀπίνα συνυπογράφει»²⁾ Ιωάννης πατριαρχικὸς νοτάριος δ 'Απόκαυκος». ³⁾ Άλλα πάντως οὐτος τότε πρὸ βραχέος χρόνου εἶχε προσληφθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πατριαρχικῶν γραφείων διότι ἀναφέρων που περὶ τῆς συνόδου, ἥτις περὶ τὸ ἔτος 1187⁴⁾ συνῆλθε, προκαθημένου τοῦ πατριαρχού Νικήτα Β' τοῦ Μουντάνη, ὅπως κρίνῃ περὶ τοῦ ὅποι τοῦ Βασιλείου Καματηροῦ εὐλογηθέντος γάμου δύο Κομνηνῶν, οἵτινες ἐν τούτοις κανονικῶς λόγῳ στενῆς συγγενείας ἐκωλύοντο νὰ συνέλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν, ἥτο, ώς αὐτὸς δ 'Ιωάννης 'Απόκαυκος λέγει, «τότε γεοταγῆς ἐν τοῖς τοῦ πατριαρχοῦ ὑποχραφεῖναι». ⁵⁾ Τὸ ἀμέσως ἀνωτέρῳ παρατιθέμενον χωρίον εἶναι ἀσφαλὲς μπροτύριον περὶ τῆς ἐν τοῖς πατριαρχικοῖς γραφείοις ἐπὶ Γεωργίου Ξιφιδίου, λοιπὸν μετὰ τὴν 13ην Σεπ. 1191,⁶⁾ ὑπηρεσίαν τοῦ Ιωάννου 'Απόκαυκου. Τῆς δ' ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ιωάννου Καματηροῦ (1199—15 Φεβρ. 1206) ίδιας ὑπηρεσίας ἐν τοῖς γραφείοις τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχείων μέμνηται κατ' ἐπανάληψιν δ 'Ιωάννης 'Απόκαυκος»).

'Ως ἡδη ἀνωτέρῳ (σελ. 125) ἔσημειώθη, βραχὺ πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ συνοδικοῦ γράμματος ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος Μακροῦ ἔσπενσεν δ 'Ιωάννης 'Απόκαυκος (πάντως μετὰ τὴν 4 Ιουνίου 1212) νὰ ἐπιστείῃ καὶ πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσοντος, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν δ Λέων Μακρός κανονικῶς ὑπήγετο. Τὸ δνομα τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσ-

¹⁾ Ἡ χρονολογία αὐτῆ καὶ τῶν λοιπῶν κατωτέρω μνημονευομένων πατριαρχῶν κατὰ Krumacher, GBL² σελ. 1149.

²⁾ *Porphyrii [Uspenscii]—V. Beneševič, Catalogus codicium manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sina asservantur. T. I. A'. 'Ἐν Πετρουπόλει 1911, σελ. 289-290. Πρβλ. Νίκον Α. Βέην ἐν τῇ «Berliner philologische Wochenschrift» τόμ. ΑΔ' (1914) σελ. 1591.*

³⁾ Πρβλ. M. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες. 'Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1885-1890 σελ. 119.

⁴⁾ A. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Κερκυραϊκά. 'Ἐν τοῖς «Vizantijskij Vremennik», τόμ. ΙΓ' (1907) σελ. 342 κ. ἔ.—Πρβλ. M. Wellhofer, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 6. Π. K. Πολάκης, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. σελ. 147 κ. ἔ.

⁵⁾ 'Ιδὲ ἀνωτέρῳ σελ. 129 ὄποιο. 1.

⁶⁾ Κῶδιξ Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φύλ. 25β («....πρᾶξις συνοδική, ἐκφωνηθεῖσα ἐπὶ τοῦ τῆς δοίας μνήμης ἀγιωτάτου πατριαρχού Ιωάννου τοῦ Καματηροῦ, τῆς ἡμῶν εὐτελείας αὐτίκα ἐκτιθεμένης τὰ συνοδικά ὑπομνήματα»). *Sophronie Pétridès*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 18,7—9 («....συνοδικὴ διάγνωσις γενομένη ἐπὶ τοῦ τῆς δοίας μνήμης ἀγιωτάτου πατριαρχού χρονοῦ Ιωάννου τοῦ Καματηροῦ, τῆς ἡμῶν εὐτελείας χειρογραφούσης αὐτίκα τὰ συνοδικά ὑπομνήματα»).

σης δὲν ἀναφέρεται, οὐδὲ δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος μετὰ βεβαιώτητος νὰ δρισθῇ.¹⁾ Πάντως εἶναι οὗτος δὲ φέρων τὸ ἐπώνυμον *Καλοσπίτης*,²⁾ περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν ἐπιστολῇ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως—Νικαίας Μανουῆλ Α', ἣν οὗτος ἀπηύθυνε κατὰ Φεβρουάριον 1222³⁾ πρὸς τὸν Ναυπάκτου Ἰωάννην τοὺς Ἀπόκαυκον καὶ πρὸς ἀνώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Γαρδικίου, ως καὶ ἐν τῇ σχετικῇ ἀπαντήσει τοῦ Ἰωάννου Ναυπάκτου.⁴⁾ Ο *Καλοσπίτης* προσχειρίσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Λαρίσσης ὑπὸ τοῦ Λευκάδος, ἀξιώσει τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ,⁵⁾ τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ Ἡλειφωτικοῦ κράτους, πάντως ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Μιχαὴλ Δ'⁶⁾ (1206—1212).⁷⁾ Ότε δὲ πατριάρχης Μανουῆλ ὁ Α' ἐπέστελλε κατὰ Φεβρουάριον 1222 πρὸς τὸν Ναυπάκτου Ἰωάννην Ἀπόκαυκον καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γαρδικίου, είχε διαδοθῆ ἐν Νικαίᾳ ἡ φήμη, «ὡς τοῦ Λαρίσσης τοῦ Καλοσπίτην τὸν τῆδε βίον μετηλλαχότος, ἔτεος ἐν τῇ αὐτοῦ μητρόπολει μεχειδοτόνηται». ⁸⁾ 'Αλλ' δὲ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἀντεπιστέλλων πρὸς τὸν πατριάρχην Μανουῆλ Α' διαψεύδει τὴν φήμην ταῦτην: «δ... Λαρίσσης ἀλλαξ ἀλγήσας τοὺς πόδας καὶ ζῆται τὰ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐκκλησίαν

¹⁾ Παρὰ N. I. Γιαννοπόντιφ, (*Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι Θεσσαλίας*. ἐν τῷ *'Ἐπετηρίδι: Παρνασσοῦ'*, τόμ. Ι' [1914] σελ. 253—312, τόμ. ΙΑ' [1915] σελ. 172—225) καὶ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἀναγραφαῖς ἐπιοκόπων καὶ μητροπολιτῶν Λαρίσσης (πρβλ. τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν μου ἐν *«Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbüchern»* Δ' [1923], σελ. 351 κ. ἔ. [Πρόσθιες Κ. Διαδουνιώτης ἐν *«Ιερῷ Συνδέσμῳ»* δριθ. 277—282=10 Νοεμβρ. 1916—15 Μαΐου 1917] ἡ σειρὴ τῶν ἀρχιερέων λήγοντος τοῦ ΙΒ' καὶ ἀρχορέου τοῦ ΙΓ' αἰώνος εἶναι λίαν χασματώδης.

²⁾ Τὸ ἐπώνυμον *Καλοσπίτης* λανθάνει καὶ ἐν τῷ βιβλιογραφικῷ σημειώματι τοῦ ὥπ' ἀριθ. 770 Παρισινοῦ [=Colb. 2493] κώδικος, φιλοπονηθέντος ἐν ἔτει 1315 ὑπὸ Γεωργίου ἱερέως καὶ ταφουλαρίου τοῦ *Καλοσπίτου* καὶ χωρικοῦ καλλιγάφου (πρβλ. ἐπ' ἑσχάτων M. Vogel - V. Gardthausen, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ σελ. 77*). Καὶ ἀναλύει μὲν δὲ *Montfaucon* (*Palaeographia Graeca*, σελ. 68) τὸ *Καλοσπίτον*=*Καλοσέπιον*, ἀλλὰ τοῦτο προφανῶς ἀναλυτέον: *Καλοσπίτον*.

³⁾ Περὶ τῆς χρονολογίας πρβλ. καὶ M. Wellnhofer, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ*, σελ. 66.

⁴⁾ V. G. Vasiljevskij, *«Epirotica saeculi XIII»*. ἐν *«Vizantijskij Vremennik»* τόμ. Γ' (1896) σελ. 268—282.

⁵⁾ Αὐτόθι, σελ. 270, 24—26.

⁶⁾ Η γνώμη τοῦ A. Μηλιαράκη (*"Ιστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡλείδου*, σελ. 103), διτὶ δὲ *Καλοσπίτης* τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1214 ἔχειροτονήθη Λαρίσσης, δὲν ἀνταποχρίνεται πρὸς τὰ πράγματα. Πρβλ. καὶ τὸν ἔλεγχον M. Wellnhofer, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ*, σελ. 33. Καὶ ἡ ἐπ' ἑσχάτων ὑπὸ P. K. Πολάκη, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ* σελ. 150, ἔκφρασθεῖσα γνώμη. διτὶ δὲ *Καλοσπίτης* κατέλαβε τὸν θρόνον τοῦ Λαρίσσης κατὰ τὸ ἔτος 1213, ἐλέγχεται ἐσφαλμένη.

⁷⁾ V. G. Vasiljevskij, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ*, σελ. 268—28—1. Πρβλ. A. Μηλιαράκη, *"Ἐνθ'" ἀνωτέρῳ*, σελ. 171.

διενεργεῖ και ὑγιέστερός ἐστι χρότωνος.¹⁾ Ήτο δὲ δὲ Λαρίσσης, δὲ Καλοσπίτης, παλαιὸς φίλος τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου οὗτος ἐπιστέλλων ποτὲ πρὸς τὸν Νικήταν Χωνιάτην,²⁾ ἀνεψιὸν τοῦ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, γράφει πρὸς τοὺς ἄλλους: «Ἐστι δέ μοι καὶ ἄλλως οὐ μειοητὴ τερπωλὴ τῷ θαυμαστῷ συνόγυᾳ Λαρίσσης καὶ συνοδεύοντι, ἀνδρὶ πάλαι μὲν φίλῳ, νῦν δὲ φιλέφῳ καὶ κατὰ προσαύθηκῃ λεόντῳ ἐνεργημάτων συμπράκτορι.»³⁾ Πᾶσαι δὲ αἱ ἐπιστολαί, μία ἔκδεδομένη⁴⁾ καὶ τέσσαρες ἡ πέντε μέχρι τοῦτο ἀνέκδοτοι,⁵⁾ μὲν Ἰωάννης δὲ Ἀπόκαυκος ἀπευθύνει πρὸς ἀνώνυμον Λαρίσσης, ἐγράψησαν ἀναμφιβόλως πρὸς τὸν παλαιὸν φίλον Καλοσπίτην. Ἰδιαιτέρας προσοχῆς δέξια είναι ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Καλοσπίτην, γραφεῖσα κατὰ τὰ τέλη 1223 ή 1224,⁶⁾ ἐν ᾧ γίνεται μνεία «ἀλμυρωτικοῦ λινείον ὑφασμάτος».⁷⁾ Εἶναι δὲ μνεία αὕτη ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς ἐν Ἀλμυροῖς τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸν μέσον αἰώνας ἀκμαζούσης ὑφῆς Ἑλλήνων, Ἐσπερίων καὶ Τουδαίων διενεργούμενης βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας μάλιστα ὑφασμάτων.⁸⁾ Ἐν ἀλλῇ ἐπιστολῇ,⁹⁾ ἐξ ἣς φαίνεται, διὰ δὲ Ἀπόκαυκος φιλοξενηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καλοσπίτη ἐν Λαρίσσῃ λόγῳ τοῦ κακοῦ ἐκεὶ ποσίμου ὑδοτος καὶ τοῦ καύσωνος ἥσθεντος,¹⁰⁾ γίνεται μνεία «ἰχθύων δπτῶν» καὶ «μελισσείου κηρίου», ἀτινα δὲ Λαρίσσης ἐκ Θεσσαλίας ἐφιλοδώρει ἡ ἡδύνατο νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὸν Ἀπόκαυκον. Ἄλλ' αἱ σχέσεις τῶν δύο φίλων καὶ μητροπολιτῶν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐπιστολιμαίων πη-

¹⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 272, 11-13.

²⁾ Τὰ κατὰ τὸ πρόσωπον ὁρθῶς φιλοχρινεῖ δὲ M. Wellnhofer, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 26, 68. Πρβλ. καὶ κατωτέρῳ σελ. 141.

³⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 279, 5-8.

⁴⁾ Αὐτόθι, σελ. 279 κ. ἐ., ἀριθ. 19.

⁵⁾ Κῶδις Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου, φυλ. 18β, 48α.β (==ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν Λέοντα Μακρὸν ἐπιστολὴ, πρβλ. σελ. 135 καὶ 136), 54α (ἀκέφαλος) 60α, 69α, Πρβλ. V. G. Vasiljevskij ἐν τῷ Δ' παραρτήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πετρούπολεως διὰ τὸ ἔτος 1883. σελ. 6, 14, 15, 17, 19.

⁶⁾ Περὶ τῆς χρονολογίας πρβλ. M. Wellnhofer, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 30. "Ἄλλως ἐπ' ἑοχάτων δὲ P. K. Πολάκης, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 178 κ. ἐ.

⁷⁾ V. G. Vasiljevskij, "Ἐπιροτικά saeculi XIII." "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 48, 21., πρβλ. καὶ κῶδικα Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 54α.

⁸⁾ Ἰδὲ πρὸ παντὸς F. Chalandon, "Ἐνθ" ἀνωτέρῳ, σελ. 582, 589, 626 καὶ τὰς αὐτόθι ἀναγραφομένας πηγὰς (πρβλ. καὶ N. I. Γιαννόπουλος ἐν τῇ Ἐκτετηρίδι τοῦ Παρνασσοῦ, τόμ. II [1904] σελ. 65-92 καὶ ἐν τῷ Δελτίῳ τῆς Ἱστορίης καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Η' [1923] σελ. 38-93).

⁹⁾ Κῶδις Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 60α.

¹⁰⁾ Πρβλ. καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Χωνιάτην, ἔκδεδομένην ὑπὸ A. Παπαδοπούλου Κεραμίως ἐν τῷ περιοδικῷ «Αρμονία» τόμ. Γ' (1902) σελ. 288 κ. ἐ., ἀριθ. 7.

γῶν,¹⁾ περιηλθόν ποτε καὶ εἰς φιλικὴν ψυχρότητα. Εἰς τὸν Καλοσπίτην, ὡς Λαρίσσης, ἀπεστάλη ἀναμφιβόλως καὶ τὸ ἐν ἔτει 1218, μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἀπολυθὲν καὶ μέχρις ἡμῶν διασωθὲν πρόσταγμα τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, ὃπως ὁ διάκονος Συμεὼν χαιροτονηθῇ ἐπίσκοπος Θαυμακοῦ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ πρὸ δὲ λίγου θανόντος πατρὸς αὐτοῦ.²⁾ "Ἄγνωστον μάτι πόσον ὁ Καλοσπίτης ἦ αὖτος τις μητροπολίτης Λαρίσσης συνυπέγραψε τὸν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1229 ἐκδοθέντα τόμον³⁾ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β', δι' οὗ προσεπεκυρώθη χρυσόβουλλον τοῦ Ἰωάννου Βατάτζη, ἀπολυθέντει κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1228 καὶ περὶ τῶν καταλοίπων τῶν ἀρχιερέων πραγματευόμενον⁴⁾.

"Ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὸν Λέοντα Μακρὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου πρὸς τὸν Μητροπολίτην Λαρίσσης [τὸν Καλοσπίτην], ἥτις καὶ ἄλλως εἶναι θέληται ἔνδιαφέρουσα ἀφ' ἱστορικῆς ἀπόψεως, μαρτυρεῖ τὰ φιλικὰ αἰσθήματα, ἀτινα ὁ ἐπιστεέλλων ἔτρεφε πρὸς τὸν Λέοντα Μακρόν.

«Τόσα, δέσποτα, — ἀρχεται ἡ ἐπιστολὴ — ἡγάπησα τὸν Μακρόν, τὸν σὸν καινὸν χαρτοφύλακα, δπόσα ἔκαστος ἑαυτόν καὶ τόσα πάλιν ἐθλίβην τὸν εἰς ἐμπόδιον ἀκούσας τῆς αὐτοῦ προκοπῆς, δπόσα λυπηθήσεται χειροκοπούμενος ἀνθρωπός ἢ τοὺς δρυθαλμοὺς ἐκκοπτόμενος». (Κατὰ ταῦτα φαίνεται, διτι ὁ Λέων Μακρός νεωστὶ τότε εἶχε διορισθῆ χαρτοφύλακας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης). Περαιτέρω ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Λαρίσσης ἐκθέτει ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος τὰ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν πρὸ αὐτοῦ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου ἐν Ναυπάκτῳ, παρέχει μάλιστα καὶ ἀκριβῆ τὴν σχετικὴν

¹⁾ Κῶδις Ἰωάννη Μεσοποταμίτου φυλ. 13β, 51α.

²⁾ Τὸ κείμενον τοῦ προστάγματος παρὰ A. Παπαδοπούλῳ Κρομμεῖ, Ἀνάλεξις Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας τόμ. Δ'. Ἐν Πετρουπόλει 1897. σελ. 118-119 ἀριθ 37 (ὅπου τὸ πρόσταγμα θεωρεῖται ὡς τοῦ ἔτους 1234). Πρβλ. A. Μηλιαράκη, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 104, 205, καὶ N. I. Γιαννόπουλον, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. I. (1914) σελ. 294. Πρβλ. καὶ τὰ κατωτέρω σελ. 138 ὥσπερ 1 εἰκαζόμενα.

³⁾ Ἰδὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου τούτου ὑπὸ Jules Nicole ἐν τῇ Revue des études grecques, τόμ. Z' (1894) σελ. 80. Πρβλ. καὶ A. Μηλιαράκη, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 295 κ. ἐ.

⁴⁾ Ἰδὲ τὸ κείμενον τοῦ χρυσοβούλλου τούτου παρὰ Jules Nicole, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ σελ. 71 κ. ἐ. "Ἄξια ἀναγραφῆς δοσα περὶ τούτου ὁ [Ψευδο]Δωρόθεος Μοτερβασίας ἀναφέρει: «Οὗτος ὁ βασιλεὺς [Ἰωάννης Βατάτζης] ἔδωκε χρυσόβουλλον. διτι μετὰ τὸν θάνατον τῶν ἀρχιερέων τὰ μὴ ἀρπάζῃ τινάς τὰ δοῦχα αὐτῶν, ὅπου τῶν ἡθελαν εὑρεθῆ, μόνον ἐνώπιον πάντων τῶν κληρικῶν τὰ τὰ πάρη ὁ οἰκενόμος ἐγγράφως. ἐνώς οὗ γάλλος ἀλλος ἀρχιερεὺς τὰ τὰ πάρη ἐξ αὐτῶν. Εἴγηκε δὲ τοῦτο τὸ χρυσόβουλλον εἰς τοὺς ἔξη χιλιάδες ἑπτακοσίους τριάντα ἑπτά χρόνους ἀπὸ κτίσεως κόσμου, μηνός δεκεμβρίου (ἰδὲ J. A. C. Buchon, Chroniques étrangères [πρβλ. κατωτέρῳ σελ. 139] σελ. XXXIII).

ἡμερομηνίαν (4 Ιουνίου—κατά τὰ ἀνωτέρω σελ. 125—1212) καὶ ἀνακοινοῖ, ὡς τονίζει, κατὰ ἐκκλησιαστικὸν καθῆκον τάκολονθα: «διατείνεται [=η] Εἰρήνη Ἀγιοαγαθίτου] . . . οὗτοι δοκοι πάντας δμνύει, παρθερικὴ¹⁾ γυνὴ χρηματίσαι τοῦ εἰδημένου Μακροῦ καὶ τὴν αὐτῆς λεολογίαν ἐπὶ θριάμβου γενέσθαι τῆς Κορινθιακῆς συγελεύσεως καὶ συνελθεῖν αὐτῇ τὸν νυμφίον καὶ ἀποπαρθενῶσαι αὐτήκ. Εξ ἐκείνου δέ φησι καὶ μέχοι τοῦ δεῦρο τὸν ἄνδρα ταύτην ἀπολιπεῖν δοημον, τῆς ἀπ' αὐτοῦ προνοίας ἀποστάτευτον, ταύτην δὲ πάλιν κωλῦσαι εἰς ἀναζήτησιν ἐλθεῖν τοῦ Μακροῦ τὰ κοσμικὰ δυσχερῆ καὶ τὴν ἐκ τῶν Ααίνων ἐπιδεικν. Ὅπελάμβανε δέ φησι ή θανεῖν τὸν Μακρόν η τὰ Ἐῳδα περινούστεῖν καὶ παρὰ τοῦτο οἴκοι καθῆσθαι καὶ τὰ ἐκ τῆς χηρείας ὑπομένειν ἀκαδά. Καὶ ἐνεφάνισεν ἡμῖν ἐκμάρτυρον ἔγγραφον γενάμενον κατὰ Κόρωνθον καὶ φέρον ὑπογραφὰς τῶν τῆς ἀκεῖσε μητροπόλεως ἀληρικῶν, πιστονένων καὶ τούτων τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς διαλαληθέντα. Καὶ συνέσχε με ἀπορίᾳ, πᾶς δὲ καλὸς Μακρός καὶ περιδέξιος ἀνθρωπος προσιτάμενα ταῦτα εἶδε ἐκ τοῦ²⁾ τὴν προγαμηθεῖσαν ἀφεῖναι καὶ συνοικῆσαι δευτέρᾳ. Ταῦτ' ἦγὼ μαθὼν ἐγνώρισά σοι, κρείττον ἡγησάμενος μένειν οὗτοι τὸν ἀνθρωπον ή πρὸς ἐπισκοπὴν ἀναχθέντα καὶ καταγνωσθῆναι καὶ καταχθῆναι, δπου γε καὶ τοῦ διακονικίου, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, καταβιβάζεται. Καὶ ξεινή ἡ γυνὴ ἐν Ναυπάκτῳ καὶ τὸ ἐκμάρτυρον παρ' ἡμῖν. Πρόσοχες οὖν, δέοποτα, τί μέλλεις ποιεῖν, ή πάντως τὴν μὲν προχείρισιν ἀναρτῆσαι, τὰ δὲ τῆς ἀκοῆς διασκέψασθαι». Καθ' ἀ καὶ ἀνωτέρω σελ. 125 παρετηρήθη, εἶναι προφανές, δτι ή ἐπιστολὴ αὗτη τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἐν ή καὶ πάλιν ή αὐστηρότης τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀπέναντι φιλτάτων προσώπων προκειμένου περὶ τηρητέων ἐκκλησιαστικῶν κανόνων λαμπρῶς ἐκδηλοῦται, ἐγράφη πρὸ τῆς παλιλλογίας τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου καὶ τῆς ἀποπομπῆς αὐτῆς ὡς ψευδολόγου καὶ πρὸν ή γραφῇ τὸ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος Μακροῦ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀληρικῶν καὶ ἀρχόντων τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου.

Ἐνσυχούσης τῆς ἡμετέρας ἔρμηνείας ὅρισμένων φράσεων τῆς ἀμέσως ἀνωτέρῳ παρατεθειμένης ἐπιστολιμαίας περικοπῆς («τὴν προγαμηθεῖσαν ἀφεῖναι καὶ συνοικῆσαι δευτέρᾳ», «τοῦ διακονικίου καταβιβίζεται», «τὴν . . . προχείρισιν ἀναρτῆσαι»), ἔξαγονται σπουδαῖα συμπεράσματα περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Λέοντος Μακροῦ: α') δτι οὗτος εἶχεν ἥδη προηγουμένως νομίμως νυμφευθῆ καὶ χηρεύσει, δτε ἀπηγγέλθη κατ' αὐτοῦ ή καταγγελία τῆς Εἰρή-

¹⁾ Προβλ. ἀνωτέρῳ σελ. 130 ὑποσ. 1.

²⁾ Ἐν τῷ κώδικι κατὰ διόρθωσιν τοῦ κατ' ἀρχὰς γεγραμμένου: τὸν

νης Ἀγιοαγαθίτου, ή ὅποια, φέτος εἰκάσιο, ἡγάπησεν αὐτόν, τὸν Λέοντα Μακρόν, μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου,^{β)} διὶς δὲ Λέων Μακρός ἦτο τότε, διε τὴν ἐγράφη ἡ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένη ἐπιστολὴ τοῦ Ναυπάκτου πρὸς τὸν Λαρίσιον, ἀπλοῦς διάκονος τὸν βαθμόν, ὃς χήρος δὲ ὃν ἀπέβλεπεν εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ μάλιστα προηλείφετο ὑπὸ τοῦ Λαρίσιος ἐπίσκοπος μιᾶς τῶν εἰς αὐτὸν ὑποκειμένων ἐπισκοπῶν.

Χηρεύσας δὲ Λέων Μακρός, ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη τῇ; ψευδοῦς καταγγελίας τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου (κατὰ τὰ ἀνωτέρω πάντας μετὰ τὴν 4ην Ἰουνίου 1212), ἀνέλαβε καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τότε βεβαίως μετωνομάσθη Μανουήλ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, διὶς κατὰ τὰ καθεστῶτα τῶν βιζαντιακῶν καὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρονιῶν μέχρι τῆς σήμερον οἵ λαϊκοί, ἀναλαμβάνοντες τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, ἡ καὶ οἱ μονάζοντες, προαγόμενοι εἰς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τοῦ σχῆματος, λαμβάνουσι νέα δνόματα, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος. ἀφ' οὗ ἥρχοντο καὶ τὰ δνόματα, ἀτιγα οὗτοι προηγουμένως εἶχον, ἀλλὰ ἔξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου δὲν εἶναι καὶ σπάνιαι.^{γ)} Κατ' ἀγαθὴν τύχην περιεσώθη λείψανον γράμματος, ἐν φεύγοντας διαφόρους βαθμοὺς τοῦ σχῆματος, λαμβάνουσι νέα δνόματα, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος, ἀφ' οὗ ἥρχοντο καὶ τὰ δνόματα, ἀτιγα οὗτοι προηγουμένως εἶχον, πλέον, ἐν τῇ οὐρανῷ τοῦ Λαρίσιος Λαρίσης. Τὸ λείψανον τούτο (χάρτης, διαστάσεως $0,26 \times 0,09$) ἐπεκεκόλλητο ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ δρκωμοτικοῦ ἔκείνου γράμματος, ὅπερ ἐν ἔτει 1342 ἔξέδωκεν ὁ Μιχαὴλ Γαρβιηλόπουλος ὑπὲρ τῶν κατοίκων τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ δὴ παρὰ τὴν Ἱθώμην κειμένου κάστρου τοῦ Φαναρίου καὶ διερ, λανθάνον, ἡ ταπεινότης μου ηὐτύχησε ν^ο ἀνεύρη ἐν τῇ Μονῇ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Πλατίου Λίθου τῶν Μετεώρων.^{δ)} Τὸ μικρὸν λείψανον γράμματος διασώζει, πλὴν τῶν ἄλλων, τὰς ἔξης ὑπογραφὰς διὰ συμπιληματώδους καὶ ἐπισευρμένης κάπως γραφῆς:

† 'Ο χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαρίσης Μανουήλ ἀρχιμαρδοτίης δὲ Μακρός βεβαιῶν ὑπέγραψα †

^{β)} Τὸ δέσιομα τοῦ χαρτοφύλακος καὶ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰ ἐκκλησίαις κατελάμβανον, καὶ διάκονοι. Πρβλ. Χρονοστόμον Δημητρίου, Μελέτη περὶ τοῦ Χαρτοφύλακος τῆς ἐν Κονσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀθήναις 1924, σελ. 9 κ. ἐ.

^{γ)} Πρβλ. π.χ. τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Θεοδόρου Βαλσαμῶνος εἰς τὸν τάφον τοῦ σκευοφύλακος Ἰωάννου Ἀγιοφλοιρίτοι παρὰ K. Horna ἐν «Wiener Studien, Zeitschrift für die klassische Philologie» τόμ. KE' (1903) σελ. 186, 210. Περὶ τῶν μετονυματιῶν τῶν μοναχῶν ἵδε τὰ ἐπ' ἑσχάτον σημειωθέντα ὑπὸ P. Maas ἐν τοῖς «Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbüchern» τόμ. I' (1922) σελ. 206 κ. ἐ.

^{δ)} Πρβλ. Níκον Α. Βέη, "Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἔργων ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων κατὰ τὰ ἔτη 1908 καὶ 1909. Ἐν Ἀθήναις 1910, σελ. 51.

† 'Ο εὐτελής διάκονος καὶ δοτιάριος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λαζαρίσσης Συμεῶν ὁ Δεσποτόπουλος ¹⁾ παρὸν καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα †

† 'Ο γραφεὺς Νικηφόρος Μεγαλοματίης συμμαρτυρῶν ὑπέγραψα †

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λείψαντον γράμματος διασφέται καὶ τὴν χρονολογίαν: μη(νὶ) ἀποιλλ. (ιω) Κ. ἵνδ(ικη)τος Γ. Τὸ γράμμα εἶναι μεταγενέστερον τοῦ ἔτους 1212. Οἱ πρῶτοι 'Απρίλιος ὁ συμπίπτων πρὸς γ' ἵνδικτιῶνα μετὰ τὸ ἔτος 1212 εἴναι ὁ τοῦ 1215 καὶ ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἔτους τούτου προέρχεται τὸ γράμμα, οὐ δυστυχῶς μόνον μικρὸν λείψανον περιῆλθε μέχρις ήμῶν. 'Αναγωγὴ τοῦ γράμματος εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διὰ λόγους ἐσωτερικούς ἀποκλείεται. (Πρβλ. κατωτέρω σελ. 140).

Κατὰ τὸ ἀνωτέρῳ ὁ Λέων—Μανουὴλ Μακρός, ἀρχιμανδρίτης πλέον, ²⁾ διετέλει ἦδη μηνὶ 'Απριλίῳ 1215 ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς μητροπόλεως Λαζίσσης ὡς χαροφύλαξ αὐτῆς. Ἀλλὰ διὰ λόγους, οὓς ἀγνοοῦμεν, βραδύτερον ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς 'Αχρίδος, α' Ιουστινιανῆς, καὶ πάσης Βουλγαρίας. Τοῦτο συνέβη πάντως μετὰ τὸ ἔτος 1216 τελευτῶν ἥ 1217 ἀρχόμενον. Διότι κατὰ τὸ ἀνωτέρῳ (σελ. 124) ἀναδημοσιευόμενον γράμμα ὁ Λέων—Μανουὴλ Μακρός ἐτέλει ὡς χαροφύλαξ 'Αχρίδος ὑπὸ τὸν Δημήτριον Χωματιανόν, τούτου δὲ ἥ ἀρχιερατεία ἐν 'Αχρίδι ἀρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1216 τελευτῶντος ἥ τοῦ 1217 ἀρχομένου καὶ διαρκεῖ μέχρι περίπου τοῦ ἔτους 1233 ³⁾).

¹⁾ Πιθανῶς ταῦτιστέος πρὸς τὸν ἐπειτα ἐπίσκοπον Θαυμακοῦ (Ιδὲ ἀνωτέρῳ σελ. 135), δοτὶς κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ ἡτο νίδις τοῦ ἐπισκόπου Θαυμακοῦ, δῆμεν Δεσποτόπουλος.

²⁾ Τοῦτο συμβάλλει εἰς τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ουνοδικοῦ γράμματος τοῦ 'Ιωάννου Αποκαύκου (πρβλ. ἀνωτέρῳ σελ. 125), ἐν ᾧ ὁ Μακρός ἀναφέρεται ὡς διάκονος, εἰς τὸ ἔτος 1212.

³⁾ 'Ο χρόνος, καθ' ὃν προέστη τῆς 'Αχρίδος ὁ Δημήτριος Χωματιανός, δριζεται οὐχὶ κατὰ πάντα ἀκριβῶς ὑπὸ *Zachariae von Lingenthal, Beitraege zur Geschichte der bulgarischen Kirche (= Mémoires de l'académie impériale des sciences de St. Pétersburg. VII série, Tom. VIII, № 3, 1841.)* σελ. 24, *Golubinski*, 'Ιστορία τῆς βουλγαρικῆς, σερβικῆς καὶ ρουμανικῆς ἐκκλησίας (Πωσοσιτι). 'Ἐν Μόσχῃ 1871, σελ. 123 κ. ἐ., 'A. Μηλιασάκη, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 192 κ. ἐ., *H. Gelzer*, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 11·12, κλ. κλ. 'Οτι ἥ ἀρχιερατεία τοῦ Δημήτριου Χωματιανοῦ ἐν 'Αχρίδι ἀρχεται ἀπὸ 1216/17 ἀπέδειξεν ὁ *M. Drinov* ἐν «Vizantijskij Vremepisik» τόμ. Α' (1894), σελ. 319·340, τόμ. Β' (1895) σελ. 1·26. Πρβλ. *J. Radonić* ἐν «Archiv für slavische Philologie» τόμ. ΚΕ' (1903) σελ. 469, *A. Παπαδοπούλου Κεραμίως*, «Συμβολὴ εἰς τὴν ιστορίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς 'Αχρίδος», 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 228, *M. Wellnhofer*, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 23·25·37, *Σπ. Ν. Μαγεστάρη*, Γερμανὸς ὁ Β', πατριάρχης Κονσταντινουπόλεως·Νικαίας (1222-1240). 'Ἐν Τοιπόλει 1913·1914, σελ. 10 κ. ἐ., 32·74 (πρβλ. *N. Beier* ἐν τῇ «Berliner philologische Woch-

Πότε δ' Λέων—Μανουήλ Μακρός προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Βελλᾶ; Τὸ δινωτέρῳ (σελ. 123—124) ἀναδημοσιευόμενον γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου πρὸς Δημήτριον Χωματιανόν, διὸν ἀγγέλλεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μακροῦ ὃς ἐπισκόπου Βελλᾶς, εἶναι δυστυχῶς ἀχρόνιστον. 'Αλλ' ἐπειδὴ ἐκ τοῦ γράμματος τούτου ἔξαγεται, κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον ἀντίρρησιν, διτὶ δ' Λέων—Μανουήλ Μακρός ἀπὸ χαρτοφύλακος τοῦ ἐν Ἀχρίδι ἀρχιερατεύοντος Δημητρίου Χωματιανοῦ προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Βελλᾶς, διὰ τοῦτο, ἔχοντες ἐπ' ὅψιν τὰ ἀνωτέρῳ ἀναφερόμενα χρονικά δρια τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ, πρέπει νῦν θέσωμεν διωσδήποτε μετὰ τὸ ἔτος 1216 τελευτῶν ἥ τὸ 1217 ἀρχόμενον καὶ τὴν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προαγωγὴν τοῦ Λέοντος—Μανουήλ Μακροῦ. 'Οπωσδήποτε οὖτος ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατ' Ἀρρίλιον τοῦ 1229. Τοῦτο μανθάνομεν ἐκ σημειώματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β' «κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου κυρίου Ἰωάννου,¹⁾ περὶ τινῶν μοναστηρίων

schrift» τόμ. ΑΖ', 1917, σελ. 149). *P. K. Πολάκης*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ σελ. 154, 452 κ.έ. (ὅπου ἡ χειροτονία τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ τίθεται κατὰ τὸ 1217 - 1218, διότι ἄλλως τε καὶ παρὰ *Σ. Ν. Λαγοπάτη*, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ).

¹⁾ Προβλ. *A. Παπαδόπουλον Κεραμέα* ἐν τῇ «Βυζαντίδιον τόμ. Α' (1909) σελ. 5. *M. Wellnhofer*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 65 κ.έ. "Ἄξια ἀναγραφῆς εἶναι τὰ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας : Εἰς τὰς ἡμέρας τούτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Βατάτζη], δὲ ἐπίσκοπος Δομένικος [=Δομενίκον. Προβλ. *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, τόμ. Δ', 1923, σελ. 374 κ.έ.] μετετέθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σταγῶνος [=Σταγῶν]. 'Ο ἀδελφὸς τούτου, δὲ κύριος Ἰωάννης, μετετέθη ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Ἐξεροῦ εἰς τὴν "Ἐπακτον μητρόπολιν" (ἰδὲ *J. A. C. Buchon*, *Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIIIe siècle*. 'Ἐν Παρισίοις 1810, σελ. XXXIII). 'Ἐν τούτοις ἄλλαι παραλλαγαὶ τοῦ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας, ὡς ἡ ἐν τῷ κώδικι *Canonie Graec.* Οχον. 67 (προβλ. *Σ. Η. Λάμπρου*, «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. ΙΓ', 1922, σελ. 163) παρέχουσι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐτέρας γραφὰς προφανῶς δρθοτέρας : «δὲ ἐπίσκοπος Δομενίκον... Σταγῶν καὶ δὲ ἀδελφὸς τούτου δὲ Ξηρὸς Ἰωάννης μετετέθη ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Ἐξεροῦ εἰς τὴν τῆς Ναυπάκτου μητρόπολιν». Καὶ δὲ οὐν Ναυπάκτου Ἰωάννης, δὲ μνημονεύμενος ἐν τῷ σημειώματι τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ β' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1235, εἶναι προφανῶς δὲ Ἀπόκανκος, δὲ Ἰωάννης Ναυπάκτου, περὶ οὗ λέγει τὸ ἀνωτέρῳ παρατεθειμένον χωρίον τοῦ [Ψευδο]Δωροθέου Μονεμβασίας. εἶναι δὲ ἐπιωνυμούμενος Ξηρός. Ήερὶ τούτου ἰδὲ τὰ σημειώθέντα ὑπὸ *Nikos A. Βέη* ἐν «Vizantijskij Vremennik», τόμ. XXI (1914), τμῆματι Γ'. σελ. 194 κ.έ. (πρόσθιες, διτὶ δὲ Ἰωάννης Ἐξεροῦ [δὲ Ξηρὸς] μνημονεύεται ἐν συνοδικῷ γράμματι ἀπὸ Ιουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1250 καὶ δὴ «μακρὰν τὸ ἀνατλᾶς δῶντος τοῖν χορυκιόν τε καὶ δύσιππον, καὶ πρέσβυς ἀφικόμενος [εἰς Νίκαιαν] πρὸς τὸν χορυκιόν φωσφόρων, τὸν κράτιστον καὶ ἀγιόν μου αὐτοκράτορα [Ἰωάννην Βατάτζην]. ἐξ ἀποστολῆς τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου [Μιχαὴλ Β' τῆς Ἡπείρου]». ἰδὲ *Rihlēr-Poellnitz*. "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ε', σελ. 117. Φαίνεται, διτὶ δὲ Ἰωάννης Ξηρός, ἐν Νίκαιᾳ ὀπέβαλεν εἰς τὸν Πατριάρχην ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου, ἐπισκόπου

ἐπισκοπικῶν, καὶ περὶ παρθένου τῆς ἴερολογιθείσης πρὸ τῆς ἥβης.»¹⁾ Τὸ σημείωμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἔτους 1235, ἐμπεριέχει δὲ καὶ ὅμολογάν τοῦ Ναυπάκτου, «κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα προβᾶσαν τῆς β' ἐπινεμήσεως», συμπληρουμένην δὲ «δι' ὑποημάνσεων τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, τοῦ Βούτζης Ἰωάννου, τοῦ Ἀειοῦ Νικοδήμου, τοῦ Βελᾶς Μανουῆλ, τοῦ Δριψυοπόλεως Θομᾶ καὶ τοῦ Βουθωταῦ Δημητρίου». Οἱ Ἀπρίλιοις τῆς β' ἐπινεμήσεως πρὸ τοῦ ἔτους 1235 εἶναι δὲ τοῦ 1229· δὲ τοῦ 1214, δὲ ὅποιος ἐπίσης συμπίπτει πρὸς β' Ἰνδικτιῶνα, ἀποκλείεται, καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι ἡδη καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1215 ὁ Λέων—Μανουῆλ Μακρός διετέλει εἰσέτι χαρτοφύλαξ τῆς Μητροπόλεως Λαρίσσης.²⁾

Εἰκάσω, διτεῖ η ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος—Μανουῆλ Μακροῦ ὡς Βελλᾶς συνέβη φροντὶ πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1229,³⁾ διτεῖ δὲ ἡ Ιωάννης Ἀπόκαυκος βεβαρυμμένος ὑπὸ τοῦ γῆρατος καὶ τῶν πολλαπλῶν ἀγώνων, οὓς κατὰ τὸν πολυοχιδῇ αὐτοῦ βίον διεξήγαγεν, εἰχε κυρίως παραιτηθῆ τῆς εἰς αὐτὸν λαχούσης ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας, ἐπόμενος τῷ πόδῳ ν' ἀποθάνῃ φακεύδητης καὶ οὐχὶ ἐπίσκοπος.⁴⁾ Οὗτως ἔχειται καὶ δι' ἐν τῷ γράμματι τοῦ Ιωάννου Ἀποκαύκου πρὸς Δημητρίον Χωματιανὸν (ἀνωτέρω, σελ. 123) φράσις: «τιμητικὸν τοῦ σοῦ Ναυπάκτου ποτὲ καὶ τῆς ὑπ' ἐμὲ ἀγίας ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος». Κατὰ τὸ 1232 δὲ καὶ 1233 γνωρίζομεν δὲξ ἐπισή-

δομενίκου (οὐχὶ Δομακοῦ), ζητήματα κτητορικοῦ δικαίου, περὶ δν ίδε *Ράιλης-Ποτέζη*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 119 κ.ε. Τῆς προεβειακῆς ἀποστολῆς τοῦ Ιωάννου Σηροῦ εἰς Νίκαιαν ποιοῦνται μνείαν δὲ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (ἔκδ. Λ. Heisenberg, τόμ. Α', σελ. 91, 21. Προβλ. καὶ σελ. 858), Γεώργιος Παχυμέρης (ἔκδ. Βόνης, τόμ. Α', σελ. 266, 19) καὶ δὲ ἀγώνυμος τῆς Συνόψεως Χρονικῆς (ἔκδ. Σάδα σελ. 502,8), ἀλλὰ πάντως οὗτοι ἀναφέρονται τὸν ἀνδρα οὐχὶ δις Ἡξεροῦ, ἀλλ' δις Ναυπάκτου, βεβαίως a posteriori. Τοῦ Ιωάννου Ναυπάκτου [τοῦ Σηροῦ] ἔχομεν μνείαν καὶ ἐν συνοδικῷ γράμματι περὶ τῆς ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος ἀπὸ Ιανουαρίου 1260, ίδε [Π. Τριανταφυλίδην]. Οἱ φυγάδες. Ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. 123 κ.ε., L. Petit ἐν «Bulletin de l' Institut Archéologique Russe à Constantinople» τόμ. II' (1903) σ. 163-171, Προβλ. καὶ Σ. Ν. Σιδερίδην ἐν τῷ «Νέᾳ Σιών», τόμ. E' [1907] σελ. 707-747].

¹⁾ *Migne, Patrologia Graeca*. Τόμ. PIΘ', σελ. 797 *Ράιλης-Ποτέζη*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, τόμ. E', σελ. 104-109. Προβλ. καὶ A. Μηλιαράκην, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 293 κ.ε. Π. K. Πολάκην, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 462.

²⁾ Ήδε σελ. 188. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἔχειται διατί τὸ λείψανον τοῦ γράμματος τῶν Μετεώρων, ἐν φ συντριγγάφεται δὲ Μανουῆλ Μακρός, πρέπει νά προσγραφῇ εἰς τὸ ἔτος 1215.

³⁾ Η είκασία τοῦ A. Μηλιαράκη, "Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 190, διτεῖ ἡ Ιωάννης Ἀπόκαυκος ἀπεβίωσε πρὸ τοῦ 1228, ἐλέγχεται ἐκ τῶν πραγμάτων ἀράσιμος Προβλ. καὶ M. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65 κ.ε.

⁴⁾ *Sophrone Pétridès*, "Ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 4 ἀριθ. 2,20, κλ.. Προβλ. καὶ M. Wellnhofer, "Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65.

μων γραμμάτων, ¹⁾ διτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος είχε περιβληθῆ ὑπὸ τὸ δνομα Ἰωαννίκιος ²⁾ τὸ μοναχικὸν τριβώνιον καὶ δ [Νακήτας] Χωνιάτης ³⁾ κατεῖχε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Ναυπάκτου. Φαίνεται λοιπόν, διτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, καίπερ ὑποβαλὼν παραίησιν, ἔξηκολούθει, διτι ἔξελέγη ὁ Λέων—Μανουήλ Μακρός ἐπίσκοπος Βελλᾶς, νὰ διέπῃ ὑπηρεσιακῶς καὶ κατὰ τύπους τὰ κατὰ τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου μέχρι τῆς κανονικῆς ἀναρρήσεως νέου μητροπολίτου. Ἡ ἐκδοχὴ, διτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος διὰ τῆς φράσεως «τοῦ σοῦ Ναυπάκτου ποτέ» ὑπαινίσσεται τὴν ίδιαν αὐτοῦ ἔξωσιν ἐκ τῆς Μητροπόλεως Ναυπάκτου κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἔριδος πρὸς τὸν Κωνσταντίνον Δούκαν Κομνηνόν, ⁴⁾ τὸν ἀδελφὸν τοῦ δεσπότου Θεοδώρου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, προσκρούει εἰς δεδομένα χρονολογικὰ καὶ ἄλλα. Ἀλλως τε ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, διτι πλέον είχε παρατηθῆ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ⁵⁾ αὐτοτιτλοφορεῖται διτι τὸ Ναυπάκτου.

Κατ' ἀγαθὴν συγκυρίαν περιεσώθη ⁶⁾ τὸ ἔγκυκλιον γράμμα, διτι ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἀληθύμυνε πρὸς τοὺς ὑπὸ αὐτὸν ἐπισκόπους Ἀετοῦ, Ἀχελφού, Βουθρωτοῦ καὶ Ἀδραγαμέστου ἐντελλόμενος, διτις οὗτοι προβῶσιν εἰς χειροτονίαν τῶν ὑποψηφίων Βονδίτζης καὶ Βελλᾶς, συνερχόμενοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀετοῦ, ὡς τοποτηρητοῦ καὶ πρωτοθρόνου τοῦ Μητροπολίτου, εἴτε ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ἀχελφού εἴτε ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν μονῇ τῆς Μυροδοτούσης. Ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἐν τῷ ἔγκυκλῳ τούτῳ γράμματι ἀναφέρει, διτι κατατρύχεται ὑπὸ ἐπιθεῶν παθήσεων καὶ

¹⁾ Miklosich-Müller, Acta et Diplomata, τόμ. Γ' σελ. 61 κ.έ. Ed. Kurtz, «Christophoros von Ancyra als Exarch des Patriarchen Germanos II.» ἐν τῇ «Byzantinischen Zeitschrift», τόμ. ΙΓ'. (1907) σελ. 120 κ.έ. (11βλ. καὶ M. Wellnhofer, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 67 κ.έ.). Ιδέ καὶ σελ. 13).

²⁾ Τὸ μοναχικὸν τοῦτο δνομα τοῦ Ἰωάννου Ναυπάκτου μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἀνεκδότων κειμένων τοῦ ἀνδρός. Πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος V. G. Vasiljevskij, ἐν τῷ Ἀπαρχητήματι τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Δημοσίας Αντοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Πετρουπόλεως διὰ τὸ ἔτος 1883, σελ. 20 κ.έ.

³⁾ Περὶ τοῦ ἀνδρός, περὶ οὗ ἄλλοτε διεξοδικῶς θά διαλάβωμεν, πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνωτέρῳ σελ. 131.

⁴⁾ Περὶ τῆς ἔριδος ταύτης πρβλ. ἐπὶ τοῦ παρόντος M. Wellnhofer, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 19 κ.έ. Π. Κ. Πολάκην, «Ἐθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 321 κ.έ. Καθ' ἕκαστα περὶ αὐτῆς περιέχουσι καὶ ἀνέκδοτα κατάλοιπα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μάλιστα ἡ πρὸς τὸν Λαρίσοντος ἐπιστολὴ ἔκεινη, ἐξ ἣς ἀνωτέρῳ σελ. 135 ἔξεδόθησαν ἀποσπασματικά, καὶ κολοβὴ ἐπιστολὴ πρὸς Δοκειανὸν (κῶδις Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 4β-5β. Πρβλ. V. G. Vasiljevskij, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 3).

⁵⁾ Ιδὲ τὰ ἀνωτέρων ἐν ὑποσημ. 2 δηλωθέντα κείμενα.

⁶⁾ Κῶδις Ἰσαάκ Μεσοποταμίτου φυλ. 57β-58α. Πρβλ. V. G. Vasiljevskij, «Ἐνθ' ἀνωτέρῳ», σελ. 16.

μάλιστα ποδάγρας δεινῆς, ὡστε μόνον ὑπέιως κατακλίνεται, ἀδυνατῶν νὰ στραφῇ εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἢ νὰ κάθηται ἐπὶ γλουτῶν· «διὰ ταῦτα—γράφει—ἔσχον ἀδυνάτως ἔως δεῦρο τὰς χειροτονίας ποιῆσαι τῶν ὑποψηφίων Βονδίζης τὲ καὶ Βελᾶς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐμπροσθεν ἔχω ἐκπίδα τοῦ πάθους τούτου ἀπαλλαγῆται ἢ ἐπικοπικόν τι διενεργῆσαι . . . οὐκέτι ἐπίζω τὰ δύστην ἀδελφικὰ θεάσαιδαι πρόσωπα· ἐκλείπω γάρ δον τοῖς πόνοις καὶ ταῖς ἀδρῶστίαις κατατακεῖς». Πάντα ταῦτα ἔρχονται εἰς ἐπίρρωσιν τῆς ὑπόθεσεως, ὅτι ἡ εἰς ἐπίσκοπον Βελᾶς ἐκλογὴ τοῦ Λέοντος—Μανουὴλ Μακροῦ συνέβη βραχὺ πρὸ τοῦ Απριλίου 1229. Διεδέξατο δὲ οὗτος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸν Βελᾶς Κωνσταντίνον, πρὸς δὲ ἔχομεν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου 'Αποκαύκου.¹⁾ Πιθανώτατα δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν Κωνσταντίνον ἀπευθύνεται καὶ γράμμα «τοῦ αὐτοῦ [Ἰωάννου 'Αποκαύκου] πρὸς τὸν πανιερώτατον Βελᾶς, ἐρωτήσαντα διὰ γραφῆς, εἰ δίκαιον ἔστι διαζευχθῆναι τὸ μέσον τοῦ Φραγγοπούλου συστὰν συνοικέσιον καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Παραδεισιώτου διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναικα ἔμμονον καὶ πολυχρόνιον κάκωσιν». ²⁾ Ἐπίσης ἡ «ἐρώτησις τοῦ Βελᾶς» καὶ ἡ «ἀπόκρισις πρὸς ταῦτα τοῦ μητροπολίτου [Ἰωάννου 'Αποκαύκου]³⁾ ἀναφέρονται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εἰς τὸν Βελᾶς Κωνσταντίνον.⁴⁾ Εἳς ἄλλου διάδοχος τούτου δὲ Λέων—Μανουὴλ Μακρός, ἥκιστα πιθανῶς, ὡς νομίζω, δύναται νὰ ταῦτισθῇ πρὸς τὸν οὐχὶ κατ' ὄνομα φερόμενον ἐπίσκοπον Βελᾶς ἐκεῖνον, ὅστις ὑπέβαλεν εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως—Νικαίας Μανουὴλ Β' ἐγγράφως ἐξωτήσεις περὶ ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων διαφόρων, ἀτινα ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον τῶν συζητήσεων τοπικῆς συνόδου,⁵⁾ ἡ διποία ἀνάγεται μὲν εἰς τὸ ἔτος 1220 περίπου,⁶⁾ ἀλλὰ πράγματι συνεκρο-

¹⁾ Κῶδις Ἰωάκ Μεσοποταμίτου φύλ. 36α, Προβλ. V. G. Vasilijskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 12.

²⁾ Κῶδις Ἰωάκ Μεσοποταμίτου φύλ. 14β. Προβλ. V. G. Vasilijskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 6.

³⁾ Κῶδις Ἰωάκ Μεσοποταμίτου φύλ. 66α-β. Προβλ. V. G. Vasilijskij, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 18.

⁴⁾ Ο Βελᾶς, ὁ ἀναφερόμενος ἐν κανονικῷ γράμματι τοῦ Ἰωάννου 'Αποκαύκου (παρὰ A. Παλαδοπούλῳ Κεραμεῖ, 'Ἀνάλεξτα Τερροσολυμιτικῆς σταχυολογίας τόμ. Δ', σελ. 119) δὲν δύναται νὰ δρισθῇ ἀσφαλῶς. Τὸ αὐτὸν συμβαίνει καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν Βελᾶς τὸν ἀναφερόμενον ἐν γράμματι τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ παρὰ J. B. Pitra, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Γ', σελ. 162.

⁵⁾ Mansi, Conciliorum collectio, τόμ. KB', σελ. 1138 κ. ἔ. Héséle, Histoire des conciles, τόμ. II', σελ. 119. Pállyς—Ποτίης, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. E' σελ. 114 κ. ἔ. (Προβλ. τὰ ἀνωτέρω σελ. 139 ὑποσημ. 1 ἀποστάσματα).

⁶⁾ A. Μηλισσάκης, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 108 κ. ἔ. (Προβλ. διως καὶ σελ. 231 κ. ἔ. ἐν ὑποσημ. 3. A. Heisenberg ἐν τῇ Byzantinischen Zeitschrift, τόμ. ΙΔ', 1905, σελ. 167.

τήθη ἀσφαλῶς κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1250. "Ἄγνωστος ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι δὴ πηγή, καθ' ἣν δὲ Π. Ἀραβαντινὲς ἀνέγραψε τὸν Μανουῆλ ἐπίσκοπον Βελλᾶς ἐν ἔτει 1233.

"Ἐπανερχόμεδα εἰς τὸ συνδικόν γράμμα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ Λέοντος (Μανουῆλ) Μακροῦ καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀγιοαγαθίτου, ἐν φῶ μναφέρει οὗτος, δὲ παιδίον ὃν προσφωκειώθη ἐν Κορίνθῳ «τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἵκείνῳ τῷ Χρυσοβέργῃ» πάντας μετὰ τὸ 1170 (ἀνωτέρῳ σελ. 127 καὶ 129). Πρόκειται περὶ μητροπολίτου Κορίνθου, δηλουμένου μόνον διὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου, διερ οὐνθυμίζει δνομαστὸν καὶ διαπρεπῆ βυζαντιακὸν οἶκον.¹⁾ Ποῖος εἶναι δὲ Χρυσοβέργης οὗτος μητροπολίτης Κορίν-

¹⁾ Προβλ. *M. Treu, Niephori Chrysobergaes ad Angelos orationes tres [Programm des Friedrichsgymnasiums in Breslau. Wissenschaftliche Abhandlung]* Breslau 1892, σελ. 37 κ. ἄ. Προβλ. καὶ *L. Petit* ἐν τῷ «*Bulletin de l'Institut Archéologique Russe à Constantinople*» τόμ. 5', τεύχ. A' (1900) σελ. 63. *J. R. Astmus*, «*Die Ethopöle des Nikephoros Chrysoberges über Julians Rhetorenedikt*» ἐν τῇ «*Byzantinische Zeitschrift*» τόμ. 1E' (1906) σελ. 125-138. "Ανδρες ἔχοντες τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης π.χ. καὶ παρὰ Δημητρίῳ Χωρατιανῷ, *I. B. Pitra*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. 7', σελ. 143-146. *Miklosich - Müller, Acta et Diplomata*, τόμ. Δ', σελ. 62 (κουροπαλάτης Βασιλείος Χρ., ίσως δὲ αὐτός πρὸς τὸν διμόνυμον, μνημονευόμενον ἐν ἔτει 1194, αὐτόθι σελ. 185), σελ. 98 (σεβαστὸς Χρ.,) σελ. 108 κ. ἄ. (δὲ πρωτονοτάριος τῆς μητροπόλεως Σμύρνης Γεώργιος δὲ Χρ. τῷ 1281, βεβαιώς δὲ αὐτός πρὸς τὸν διμόνυμον κληρικὸν Σμύρνης, τὸν μνημονευόμενον ἐν ἔτει 1256 καὶ 1263, αὐτόθι σελ. 164, 157), σελ. 114 («τῷ Χρυσοβέργῃ ἔκείνῳ» ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1285, δὲ αὐτός πρὸς τὸν μνημονευόμενον τῷ 1181, αὐτόθι σελ. 122 κ. ἄ.), σελ. 268 («πλησίον τῆς δόσου τοῦ Βοϊδᾶ καὶ τοῦ Χρυσοβέργου»). *L. Petit - B. Korablev, Actes de Chilan-dar* σελ. 182 - 185 (Δέον Χρ. ὑπογράφει γράμμα τοῦ ἔτους 1322 ὡς «δὲ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως»). Ιωάννου τινὸς Χρυσοβέργη παρεδόθησαν στίχοι εἰς τὸν δοιον Λουκᾶν τὸν Στειριώτην· ἐκ τῶν στίχων τούτων ἔξαγεται, δὲ δὲ Χρ. οὗτος ὑπῆρχε πατήρ θυγατρὸς δινόματι Λικατερίνης (ἰδὲ *G. Κρέμον*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. A', σελ. κ' - κβ'). Καὶ ἐπὶ μολυβδοβούλων βυζαντιακῶν ἀνάγινώσκεται τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης κατ' ἐπανάληψιν· οὗτος ἐπὶ τοῦ μολυβδοβούλου Θεοδοσίου Γ', πατριάρχου Ἀντιοχείας κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν· ἐκ τῶν αὐτῶν ίσως χρόνων προέρχεται καὶ μολυβδόβουλον φέρον ἐπὶ τῆς ἀτέρας τῶν δψεων τὴν ἐπιγραφήν: † Ο ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΞ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΦΕΦΑΝΟΣ Ο ΧΡΥ[COB]ΕΡΓΗΝΟΣ. Προφανῶς ἀρχαιότερον, ἐκ τοῦ I' αἰώνος, εἶναι μολυβδόβουλον μετά τῆς ἐπιγραφῆς: † ΘΕΟΤΟCΕ ΒΟΗΘΕΙ - ΗΠΤΡΩ ΙΙ(ατ)ΡΗ(κιο) ΚΡΙΤ(η) ΤΟΥ ΒΙΛΟΥ Σ ΤΟΥ ΧΑΡCIANOΥ ΤΟ ΧΡΥCΟΒΕΡΓΗ. (*G. Schlumberger, Sigillographie de l' Empire byzantin*, σελ. 313, ἀριθ. 1, 132 ἀριθ. 8, 285 ἀριθ. 1, 637.—*K. M. Κωνσταντόπολις* ἐν *Journal international d'archéologie Numismatique*, τόμ. Z', 1904, σελ. 294, ἀριθ. 702). Ιέρας τις Χρυσοβέργης τῶν μετά τὴν "Ἀλωσιν" χρόνων ἔτάφη ἐν τῇ μονῇ Καισαριανῆς, ὅπου ἀνεγέρθη καὶ τὸ σχετι-

θου δὲν γνωρίζομεν μετά βεβαιότητος. 'Ασφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Λουκᾶ Χρυσοβέργη (1156—1169), δοτις καὶ ὡς συγγραφεὺς εἶναι γνωστός.¹⁾ Πιθανῶς ταῦτα πρὸς τὸν Κορίνθου Θεόδωρον, διὸ γνωρίζομεν ἐκ τῶν πρακτικῶν τῶν ἐν ᾧτει 1157 καὶ 1166 συγκροτηθεισῶν μεγάλων ἔκεινων συνόδων κατὰ τοῦ Σωτῆρίου Πεντεγένους²⁾ καὶ εἰς ὃν ἐγὼ³⁾ ἀπεδίδω καὶ μολυβδόβουλον, φέρον ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐν μονογράμματι τὸ ὄνομα ΘΕΟΔΩΡΟΥ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚ(όπου) ΚΟΡΙΝΘ(ον).⁴⁾ Ἐπίσης δὲ Κορίνθου οὗτος Θεόδωρος νοητέος καὶ ἐν τῷ συνοδικῷ σημειώματι «περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμον βαθμοῦ ἐξ αἵματος», διπερ συνετάχθη «μηνὶ ἀπριλίῳ ια', ἐπινεμήθεως ιδ'», ἥτοι ἐν ᾧτει 1166, «προκαθημένου Λουκᾶ [Χρυσοβέργη] τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου». Ἐν τῷ σημειώματι τούτῳ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν παρακαθημένων ἀρχιερέων καὶ δὲ Κορίνθου, ἀλλ' ἀνεν δονόματος.⁵⁾ Δυστυχῶς ή ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία Κορίνθου κατὰ τὸν Ι—

κὸν ἐπιτύμβιον (ἰδὲ *A. Γρ. Καμπούργου*, 'Αθηναϊκὸν 'Αρχοντολόγιον. Α' Οἱ ἀρχοντες Μπενίζελοι [Ἐν Ἀθήναις] 1921, σελ. 92, ὑποσημ. 1). Χρυσοβέργη καὶ χωρίον τοῦ ἀλλοτε δήμου Θλενείας. Τὰ Χρυσοβέργεια τοπωνυμία ἐν Χίῳ (ἰδὲ π.χ. *I. Ζολώτα*, 'Ιστορία τῆς Χίου, τόμ. Α', Μέρος Α', ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 519). Περὶ τοῦ Χρυσοβέργης ἐν τῷ ἔκει τοῦ Διγενῆ 'Ακρίτα *iδὲ II. Καρολίδην* ἐν τῇ 'Επιστημονικῇ 'Ἐπετηρίδι τοῦ 'Εθν. Πανεπιστημίου τοῦ ἔτους 1905—1906, σελ. 225—6. Περὶ τοῦ βαπτιστικοῦ Χρυσοβέργης *iδὲ ἐπ'* ζοχάτων *Nikos A. Bees, Der französisch-mittelgriechische Ritterroman Imberios und Margarona und die Gründungssage des Daphniklosters bei Athen* (= *Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugriechischen Philologie* Nr. 4) Berlin-Wilmersdorf 1924, σελ. 47.

¹⁾ *M. Γέδεων*, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 360 κ.ἄ. *M. Tren*, 'Ἐνθ' ἀνωτέρῳ σελ. 37 *Kruimacher, GBL*²⁾ σελ. 466, 472, 761 (Ἑλλ. μετάφρ. τόμ. Β', σελ. 120, 130, 728 κ.ἄ.). *K. I. Διοβούνιστης* παρὰ *P. Λάμπρωφ*, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τόμ. ΙΤ' (1922) σελ. 198 κ.ἄ. (τὸ κείμενον παραδέδοται καὶ ἐν Βερολίνωι καὶ ἐν Σινοτειχῷ γειρογγάρῳ, περὶ ὃν ἀλλοτε. 'Η ἀρχὴ ὑπενθυμίζει στίχους τοῦ 'Ιωάννου Τζέτζη).

²⁾ *A. Maij, Spicilegium Romanum*. Τόμ. Ι'. 'Ἐν Ρώμῃ 1844, σελ. 61 (πρβλ. καὶ σελ. 91, 80, 84). *Migne, Patrologia Graeca*. Τόμ. PM', σελ. 197, *Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. Τόμ. KB'. 'Ἐν Βενετίᾳ 1778, σελ. 11-12. *M. Γέδεων*, «Μνημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ [Β' αἰώνος]» ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλληθείᾳ» τόμ. Δ' (1883-4) σελ. 459, 460, 476, 635, τόμ. Ε' (1884-5) σελ. 76, κλ. Πρβλ. καὶ *F. Chalandon*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 642, 648 κ.ἄ.

³⁾ *Nikos A. Béης*, "Zur Sigillographie der byzantinischen Themen Hellas und Peloponnes". [S. A. aus «Vizantijskij Vremennik» Bd. XXI, 1914]. Dorpat 1915, σελ. 100 κ.ἄ. (πρβλ. καὶ σελ. 234 κ.ἄ.).

⁴⁾ *G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire byzantin*. 'Ἐν Παρισίοις 1884, σελ. 732.7 N° 1. *Nikos A. Béης*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 100 κ.ἄ. ἀρθ. 7.

⁵⁾ *Pálka-Poulić*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. E', σελ. 95.

ΙΓ' αἰδνα είναι λίαν χασματώδης:¹⁾ ή δὲ ἀποκατάστασις αὐτῆς θὰ ἡτο
καὶ ἀπὸ καθαρῶς φιλολογικῆς ἀπόψεως διαφωτιστικὴ καὶ δὴ ἐν σχέσει
πρὸς τὰ γραμματικὰ ἔκεινα ἕργα τὰ μερόμενα κοινῶς ἐπ' ὅνοματι Γρη-
γορίου Κορίνθου.²⁾ Εάν δὲ συνγραφεὺς τῶν γραμματικῶν αὐτῶν ἔργων
καλῆται οὐχὶ Γρηγόριος Κορίνθου, ἀλλὰ Γεώργιος Κορίνθου, δις ἐν τιαι γε-
ρογράφοις παραδίδεται,³⁾ τότε ταῦτιστέος οὗτος πρὸς τὸν Γεώργιον Κο-
ρίνθου ἔκεινον, οὐτινος ἔχομεν μνείαν ἐν πρακτικοῖς συνόδων τῶν ἑτῶν
1027, 1028.⁴⁾ Εἰς τὸν αὐτὸν ἱεράρχην Κορίνθου ἀνήκει καὶ μολυβδό-
βουλλον τοῦ Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν φέρον τὴν ἐπι-
γραφήν : Σφραγὶς [φυλακτὴρ τῆς] γραφῆς [Γεώργιου].
τοῦ νῦν προεδρεύοντος [ἐν] Κορινθίοις⁵⁾.

¹⁾ Ἐν σημειώματι συνοδικῷ τοῦ ἔτους 1186 (πρβλ. π.χ. *Ράιληρ—Ποιλῆρ*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ε', σελ. 320) ἀναφέρεται, ἀνευ δνόματος μητροπολίτης Κορίνθου, εἰς
διν ἡδύτιο τις νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης. Πρὸς μὴ δνομαστὶ ἀναφε-
ρόμενον μητροπολίτην Κορίνθου ἐπιστέλλει δι Μιχαὴλ Ψελλὸς παρὰ Κ. Ν. Σάθα, Με-
σαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Κ'. Ἐν Παρισίοις-Βενετίᾳ 1876, σελ. 296. Περὶ τοῦ ἀρ-
χιερέως Κορίνθου καὶ Μελανητζίου ἐν σημειώματι σχετικῷ πρὸς χρυσόβουλλον τοῦ
Ἰωάννου Βατάτζη καὶ ἐπικύρωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ Β' παρὰ *Jules Nicole*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, (πρβλ. ἀνωτέρῳ σελ. 135 ὥπος. 4) Ιδὲ *A. Μηλιαράκην*, "Ἐνθ'
ἀνωτέρῳ σελ. 299. Πρὸς *Βασιλείον*, ἀρχιεπίσκοπον Κορίνθου (γνωστὸν καὶ ἐκ μολυ-
βδοβουλλου, ιδὲ *K. M. Κωνσταντόπουλον*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ε', 1902, σελ. 195,
ἀριθ. 78) ἐπιστέλλει δι Θεόδωρος μητροπολίτης Νικαίας. ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ
Ι' αἰώνος. Ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ παρὰ *Lazzari*, Miscellaneorum ex missis, libris Bi-
bliothecae Collegii Romani Societatis Jesu. Τόμ. β', ἐν Ρώμῃ 1757, σελ. 556—
557 (πρβλ. ἐπ' ἑσχάτων *Σπ. Π. Λάμπρου*, «Νέος Ἐλληνομνήμων», τόμ. ΙΓ', 1922, σελ.
476). Περὶ τοῦ μητροπολίτου Κορίνθου Νικολάου, διν Λέων δι Σχοῦλος ἐφόνευσε
(πρβλ. *M. Lequien*, Oriens Christianus, τόμ. Β', σελ. 165), ἐνδιαφερόντας εἰδή-
σις παρέχει καὶ δι Αθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτος δι Χωνιάτης, ἐκδ Σπ. Π. Λάμπρου,
τόμ. β', (ἐν Ἀθήναις 1880) σελ. 170, 21—24 (πρβλ. καὶ σελ. 594, 612—13). Ο Γρη-
γόριος Κορίνθου, δι δι *M. Lequien* ("Ἐνθ' ἀνωτέρῳ τόμ. Β', σελ. 168) καὶ κατ' αὐ-
τὸν δι *I. K. Βογιατζίδης* (ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift», τόμ. ΚΑ', 1912, σελ.
144, 147) θέτει τὸ πρῶτον ἐν ἔται 1642, συνυπογράφει πρᾶξιν ψήφων ἐπ' ἔκλογῷ μη-
τροπολίτου Παλαιῶν Ηατρῶν συνταχθείσαν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1641 (ιδὲ *A. Παπαδο-
πόλου Κεραμέως*, Ιεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', σελ. 16).

²⁾ Ιδὲ ἐπ' ἑσχάτων *Ernst Nachmanson*, Erotianstudien, Uppsala [1917], σελ.
283 κ.λ. *P. Maas*, «Zur Datierung des Gregorios von Korinth» ἐν τοῖς «Byzan-
tinisch-Neugiechischen Jahrbüchern» τόμ. Β' (1921) σελ. 53—55.

³⁾ Αὐτόθι. Πρβλ. καὶ *Le Quien*, Oriens Christianus. Τόμ. Β', σελ. 164. *I. K. Βο-
γιατζίδην* ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. ΚΑ' (1912) σελ. 147. Ιδὲ κατατέρεσον.

⁴⁾ *Mansi*, Conciliorum collectio. τόμ. ΙΘ', σελ. 467-8, 477-8. *Ράιληρ-Ποιλῆρ*
"Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ε', σελ. 24-32. Πρβλ. καὶ *Nikos A. Βέηρ*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ.
100-234 (ιδὲ καὶ *P. Maas*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 55, ὥποι. 1).

⁵⁾ *K. M. Κωνσταντόπουλος* ἐν τῷ «Journal international d'Archéologie Nu-

Ακριβῶς ἡ ὁραία ἔμμετρος ἐπιγραφὴ τοῦ μολυβδοβούλλου (μία τῶν ἀρχαιοτάτων ἐπὶ βυζαντιακῶν νομισματικῶν καὶ σφραγιστικῶν μνημείων),¹⁾ προῦποιθεμένου, διε αὐτῇ προέρχεται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κατόχου τοῦ μολυβδοβούλλου, ἐλέγχει ἄνδρα λόγιον καὶ περὶ τὰ μέτρα ἔμπειρον. Τὸ δὲ Πάρδος, τὸ ἐν τισι χειρογράφοις εἰς τὸν γραμματικὸν ἱεράρχην Κορίνθου προσγραφόμενον,²⁾ θεωρητεόν—κατ’ ἐμὲ—οὐχὶ ὡς τὸ οἰκογενειακὸν δνομα αὐτοῦ, ὡς πιστεύεται,³⁾ ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὡς τὸ βαπτιστικὸν δνομα, διερ οὗτος εἶχε πρὸ τῆς κουρᾶς. Τὸ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἡδή χρόνων⁴⁾ γνωστὸν κύριον δνομα Πάρδος (πρβλ. καὶ Πάρδαλις, Παρδάλιος,⁵⁾ Παρδαλᾶς⁶⁾ ἥτο καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους ὡς βαπτιστικὸν εὑχρηστον. Παρὰ Θεοφάνει⁷⁾ κείται: τούτῳ τῷ ἔτει (= 6041 ἀπὸ θεμελιώσεως κόσμου)... ἐνεπυρίσθη ἡ οἰκία ἡ λεγομένη τῶν Πάρδου». Μολυβδόβουλλον τοῦ Ι' ή ΙΑ' αἰῶνος ἔχει τὴν ἐπιγραφήν: ΚΕ ΒΟΗΘΗ ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ — ΠΑΡΔΩ ΒΑΡΔΑΡΗΩ ΘΕΣΑΛΟΝΙΚ'(ης)⁸⁾. Ο δὲ «πρωτοσπαθάριος Πάρδος», δ μνημονευόμενος κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ,⁹⁾ εἶχε τὸ δνομα τοῦτο μᾶλλον βαπτιστικὸν ἡ οἰκογενειακὸν¹⁰⁾. Τὸ αὐτό, ὡς φαίνεται, ἀληθεύει ἐν σχέσει πρὸς τὸ δνομα Πάρδος καὶ ἐν ἀγρονίστῳ γράμματι τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀρχείου Νερέτου¹¹⁾ καὶ ἐν γράμματι τῆς μονῆς Χελανδαρίου¹²⁾ τῶν ἑτῶν 1323 καὶ 1324. Τὸ δὲ Πάρδος ὡς

numismatique, τόμ. Β' (1899) σελ. 122 κ.ε. ἀριθ. 3, τόμ. Ε' (1902) σελ. 196, ἀριθ. 79, τόμ. Γ' (1907) σελ. 169, ἀριθ. 203. Πρβλ. *Nikor A. Βέην, Αντόθι, τόμ. Θ' (1906)* σελ. 51, καὶ ἐνθ' ἀνωτέρῳ σελ. 100.

¹⁾ Πρβλ. *Nikor A. Βέην, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, καὶ ἐν τοῖς ἐκτυπουμένοις Byzantinischen Siegelbeschreibungen nebst einer Einführung in die Siegellehre—und Forschung des griechischen Mittelalters* ἀριθ. 1.

²⁾ Πρβλ. K. Krumbacher, GBL³ σελ. 588 καὶ δὴ I. K. Βογιατζίδης, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 146, 148.

³⁾ Π.χ. ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ I. K. Βογιατζίδη, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 148 κ.ε.

⁴⁾ Pape's - Benseler, Wörterbuch der griechischen Eigenamen. Τόμ. Β'. Braunschweig 1863—70, σελ. 1138.

⁵⁾ Αντόθι I. K. Βογιατζίδης, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 148

⁶⁾ Pape's - Benseler, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ. Fr. Preisigke, Namenbuch, σελ. 279.

⁷⁾ "Εκδ. C. de Boor τόμ. Α', σελ. 226, 11—17 (Πρβλ. καὶ Γ. Ζολέρα, "Ιστορία τῆς Χίου τόμ. Α', σελ. 516, τόμ. Β', σελ. 522).

⁸⁾ G. Schlumberger, ἐν «Revue Numismatique», σειρά Δ', τόμ. Θ' (1905) σελ. 321, ἀριθ. 204.

⁹⁾ "Εκδ. Βόννης, τόμ. Β', σελ. 548.

¹⁰⁾ 'Ος νομίζει ἐπ' ἐσχάτων δ I. K. Βογιατζίδης, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 148.

¹¹⁾ Fr. Trinchera, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 543, (Αντόθι, σελ. 146; εἰς τὸ τοπογνωθεσιον τοῦ βουνῷ τοῦ Πάρδου).

¹²⁾ L. Petit-B. Korabiev, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 199, 14, 207. 2, 5.

ἐπώνυμον ἀπαντιζει κατά τοὺς βυζαντιακούς καὶ νεωτέρους χρόνους ἐν ποικίλοις κειμένοις¹⁾ καὶ ἐν μολυβδοβούλῳ τοῦ Θ' ἢ Γ' αἰῶνος.²⁾ Προβλ. καὶ τὰ βυζαντιακὰ κύρια δύναματα *Λεόπαρδος*³⁾ καὶ *Παρδολέων*,⁴⁾ ὃν τὸ δεύτερον ἀναγινώσκεται καὶ ἐπὶ βυζαντιακῷ μολυβδοβούλῳ τοῦ IA' ἢ IB' αἰῶνος: ⁵⁾ ΚΕ ΒΟΗΘ(ει) ΤΩ ΣΩ ΔΟΥΛΩ ΠΑΡΔΟΛΕΟΝΤΟC.⁵⁾ Κατοι ή ἀνάγγνωσις τοῦ δύναμος φαίνεται μοι ἀμφίβολος, ἡδύνατο δὲ τοῦτο νὰ-ληφθῇ οὐχὶ ὡς ἐπώνυμον, ἀλλὰ ὡς βαπτιστικόν. Λίαν ἀμφίβολον εἶναι, ἂν τὸ Βυζαντιακὸν κύριον δόνομα *Βαρδάλιος*⁶⁾ πρέπει νὰ συσχεπισθῇ πρὸς τὸ *Πάρδος* καὶ *Πάρδαλις*. 'Ο δὲ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Διονύσιος Γ' (1662—1665), εἰχεν οἰκογενειακὸν δόνομα οὐχὶ *Πάρδαλις*, ὡς ὑπὸ πολλῶν ἔρευνητῶν ἀναγράφεται,⁷⁾ ἀλλὰ *Βαρδαλῆς*,⁸⁾ διπερ βεβαίως οὗτε πρὸς τὸ *Βαρδάλιος* οὔτε πρὸς τὸ *Πάρδαλις* ἔχει τι τὸ κοινόν. Οἱ δὲ κώδικες, ἐν οἷς δὲ γραμ-

¹⁾ Π. χ. *Miklosich - Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Δ', σελ. 201 (τῷ 1250). σελ. 171 (τῷ 1275). 'Ἐν σημειώματι τοῦ ἔτους 1631 προκειμένου περὶ κτημάτων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τοῦ Ἀγγέλου παρὰ A. Γρ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ιστορίας τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α', σελ. 331 (*...ατὰ Πατήσια καὶ κατὰ τὸ μέρος τοῦ Πάρδου....) 'Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Χιακοῦ χωρίου Συκούση, ὅπου οἱ Πάρδοι καὶ Φάρδοι λέγονται (προβλ. I. K. Βογιατζίδην, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 148 κ. ἐ. Γ. Ζολώταρ, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Β', σελ. 422.

²⁾ K. M. Κονσταντινόπολος, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ζ' (1901) σελ. 286, ἀριθ. 678. Κόρις β[οήθει] τῷ οφθούλῳ.—Δημητρίου. *Πάρδον*;

³⁾ Π. χ. παρὰ *Miklosich - Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Ε', σελ. 58: «χωράφιον τοῦ Λεοπάρδου τὸ καλούμενον τοῦ Τροποῦ» ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1264.—Παρὰ *Fr. Trinchera*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 165, 167: *Λέων τοῦ Λεοπάρδου*, τῷ 1141, σελ. 330: «τὸ ἄργον χωρὸν τῶν παιδῶν πρεσβυτέρου *Πέτρου Λεοπάρδου*».

⁴⁾ Η. χ. παρὰ *Miklosich - Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, τόμ. Δ', σελ. 229: *Ιωάννης δ Παρδολέων* τῷ 1293. 'Ἐν ἑγγράφῳ, συντεταγμένῳ κατ' Ληγούστον 1358, τῆς Ἀγιορείτικῆς μονῆς Παντοκράτορος ὑπογράφει Θεόδωρος δ *Παρδολέων* (*L. Petit, Actes du Pantocrator* (=Actes de l'Athos II., Παράρτημα τοῦ I' τόμου τῶν *Vizantijiskij Vremennik*). 'Ἐν Πετρουπόλει 1903, σελ. 7, 73.—Παρὰ *Miklosich - Müller*, "Ἐνθ' ἀνωτέρῳ τόμ. Ε', σελ. 61: «χωράφιον... τοῦ Παρδολέοντος» ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1264.

⁵⁾ G. Schlumberger, *Sigillographie de l'Empire byzantin*, σελ. 687.

⁶⁾ H. Moritz, *Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten*, Teil I, (=Programm des K. Humanistischen Gymnasiums in Landsberg für das Schuljahr 1896/7) σελ. 48.

⁷⁾ Η. χ. ὑπὸ Ζαχαρίου Μαθᾶ (κατάλογος Ιστορικὸς τῶν πρώτων ἐπικαύπτων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κονσταντινούπολει Ἀγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἐν Ναυπλίῳ 1837, σελ. 217), καὶ ἐπ' ἐσχάτων ὑπὸ A. Κραμοπούλου (ἐν τῇ ἐφημερίδι *Ἄγωνι* τῆς 20 Φεβρουαρίου 1904, ἀριθ. 257) καὶ N. I. Πικριοπούλου (ἐν τῇ Ἐπετηρίδι *Παρνασσοῦ*, τόμ. Ι', 1914, σελ. 271 κ. ἐ.).

⁸⁾ Δημ. Η. Παρχάλη, *Διονυσίου Δ'* ἀνέκδοτον σιγίλλιον περὶ τῆς ἐν Ἀνδρῷ Ιερᾶς μονῆς τῆς Παναχράντου (ἐν Ἀθήναις 1924) σελ. 5 κ. ἐ. (προβλ. καὶ περιοδικὸν *Θεολογία*, τόμ. Β', 1924, σελ. 71).

μιτικός μητροπολίτης Κορίνθου ἀναφέρεται ὡς τὸ πρότερον Πάρδος ὀνομαζόμενος, δὲν είνε μόνον δύο, ὡς τις διπολυρίαθη.¹⁾ Καὶ οἱ Ἀγιορειτικοὶ κώδικες 3315 (=242 μονῆς Κουτλουμούσιου) καὶ 4267 (=147 μονῆς Ἰβήρων), ὃν οὗτος μὲν τοῦτον ιτ', ἔκεινος δὲ τοῦτον αἰώνος περιέχουσι τὸ περὶ συντάξεως τοῦ λόγου πόνημα τοῦ Κορινθίου ἱεράρχου ὅπο τὴν ἐπιγραφήν: «Γεωργίῳ μητροπολίτον Κορίνθου τοῦ πρότερον Πάρδος ὀνομαζομένου...»²⁾ Εἶναι δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀξιον προσοχῆς ἐν τοῖς Ἀγιορειτικοῖς τούτοις κώδικειν, ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς ὁ συγγραφεὺς μητροπολίτης Κορίνθου φέρει τὸ δνομα Γεώργιος καὶ οὐχὶ Γρηγόριος. Τὴν δὲ γνώμην,³⁾ ὅτι σύντος ἦτο τυχὸν Βυζάντιος, ἢτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνώμην στηριζομένην κυρίως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ μνημονευμένος πρωτοσπαθάριος Πάρδος, ὁ διμώνυμος πρὸς τὸν γραμματικὸν μητροπολίτην Κορίνθου, ἦτο Βυζάντιος, θεωρῶ ἡκιστα πιθανήν, καθ' ὅσον τὸ δνομα Πάρδος καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς οἰκογενειακὸν ἦτο — κατὰ τὰ ἀνωτέρω — εὔχροηστον ἐν διαφόροις τιμήμασι τοῦ ποτὲ Βυζαντιακοῦ κράτους, οὐχὶ ἀποκλειστικῶς Κωνσταντινουπολιτικόν.

Ἐν συνοδικῷ γράμματι τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου Στουδίτου, διερ ἀπελύθη κατὰ Μαΐου τοῦ 1030 κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ δὴ τῶν μονοφυσιτῶν, ἀναφέρεται ὡς μέλος τῆς συνόδου ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Νικῆτας.⁴⁾ Οὗτος εἶναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ ἀμεσος διάδοχος τοῦ Γεωργίου Κορίνθου.

** Er Βερολίνφ κατὰ Ιανουάριον 1924*

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (Bees)

¹⁾ *Gisb. Koen* ἐν *Gregorii Corinthii et aliorum grammaticorum libri de dialectis linguae graecae...* ed. *G. H. Schaefer*, ἐν Αιωνίῳ 1811. σελ. XII καὶ ἐπ' ἑσχάτων *I. K. Βογιατζίδης*, «Ἐνθ' ἀνωτέρω», σελ. 148.

²⁾ *Sp. P. Lambros*, Catalogue of the Greek manuscripts on Mount Athos. τόμ. A', σελ. 304, τόμ. B', σελ. 83.

³⁾ Τοῦ *I. K. Βογιατζίδου*, «Ἐνθ' ἀνωτέρω», σελ. 148-9.

⁴⁾ *Gerhard Ficker*, Erlasse des Patriarchen von Konstantinopel Alexios Studites. (=Festschrift der Universität Kiel zu Feier des Geburtstages S. M. des Kaisers und Königs Wilhelm II. Kiel 1911 σελ. 19 (ἰδὲ καὶ σελ. 26. Ηρβ.), καὶ τὰς παρατηρήσεις *A. Heisenberg* ἐν τῇ «Byzantinische Zeitschrift» τόμ. K, 1911, σελ. 590-591).